

vodile su diskusiju o stvaranju vojnog instrumenta, koji bi mogao biti angažiran u sličnim slučajevima. Ni jedna od njih nije bila spremna angažirati svoje vojne snage za postizanje mira, koncentrišući se uglavnom na diplomatska i politička sredstva.²

Na zasjedanju NATO-a u Bruxellesu 17. decembra 1992. nije bilo moguće postići konsenzus o spremnosti za intervenciju niti o načinu angažiranja. Za nju su se zalagali generalni sekretar NATO-a Manfred Wörner, američki, nizozemski i turski ministri spoljnih poslova, dok su se protiv izjašnjavali predstavnici Francuske, Velike Britanije, Kanade i Grčke. Jedina saglasnost je postignuta o tome da će članice NATO-a, prije svega SAD, Nizozemske i Norveške na zahtjev UN nadgledati zabranu leta iznad vazdušnog prostora BiH.³ Pod pritiskom većine evropskih političara kao i SAD da se preventivno bombardiraju srpski položaji, francuski predsjednik Mitterrand se krajem godine zalagao za učešće u vojnoj intervenciji, posebno sa namjerom da se spriječi da SAD same ne preduzmu vođstvo. Francuska je pokušala onemogućiti direktno djelovanje protiv SRJ, te je zajedno sa Velikom Britanijom zahtijevala da intervencija bude pod komandom OUN a ne NATO-a. Generalni sekretar UN Boutros B. Ghali je 29. decembra 1992. preporučio Vijeću sigurnosti UN angažiranje 10.000 vojnika na granicama Bosne i Hercegovine, kako bi se spriječilo slanje oružja i dobrovoljaca. Istovremeno je izrazio sumnju u spremnost članica UN da se sprovede odgovarajuća vojna akcija.⁴ U Bosni i Hercegovini sudarali su se politički interesi evropskih zemalja i SAD, mjereni prije svega vlastitim političkim ciljevima. Francuska i Velika Britanija su se zalagale za rješenja koja su odgovarala prije svega njihovim strateškim interesima u jugoistočnoj Evropi, a temeljili su se na stvaranju državnopravnih entiteta na etničkoj osnovi. Radi ostvarenja svojih interesa London je bio spreman riskirati zatezanje odnosa s Washingtonom, pa su se britansko-američki odnosi spuštali na sve niži nivo. Velika Britanija je insistirala na podjeli BiH, protiveći se svakoj akciji u korist bosanskohercegovačke Vlade (ukidanje embargo, zračni napadi ...).

Drugog januara 1993. godine u Ženevi je održana Plenarna sjednica Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, na kojoj su posrednici Vance i Owen ponudili kompletan mirovni plan za BiH. Taj plan je sadržavao četiri dokumenta: Sporazum o BiH, Sporazum o miru u BiH te Mapu provincija i Sporazum o prijelaznim rješenjima.⁵ Prema Sporazumu o BiH, Bosna i Hercegovina je decentralizovana

² Wolfgang Wagner, Acht Lehren aus dem Fall Jugoslawien, Europa – Archiv, 2/1992, Bonn, 1993, 36-37.

³ Bulletin. Presse und Informationsamt Bundesregierung, Bonn, Nr 141, 29. XII 1992, 1309-1310.

⁴ Gustav Gustenau, Südslawische Lage, ÖMZ, Wien 2/93, 124.

⁵ Dokumenti u okviru Vance-Owenovog mirovnog plana potpisivani su sukcesivno i u toku januara u Ženevi već bili stavljeni potpisi na Sporazum o BiH kao i najveći dio dokumenata Sporazuma o miru u BiH. Kako je predstavnik HDZ potpisao sva dokumenta za njega je preostao samo Sporazum o prijelaznim rješenjima. (Kasim Begić, Bosna i Hercegovina od Wance-Owenovog plana do Dayton, Sarajevo 1997, 121-122).

država, u kojoj deset autonomnih provincija ima značajne funkcije kao izraz naglašene decentralizacije i dekoncentracije vlasti. U prvom dijelu pod naslovom Opće uređenje se utvrđivalo tako da BiH ostaje u svojim međunarodnim granicama, pri čemu bi bila podijeljena u deset provincija, čije bi granice bile unesene u Ustav, uz mogućnost njihove izmjene samo na bazi amandmana koji bi zahtijevao veliku većinu. "Privremena mapa" deset provincija, od kojih su tri (1, 5, 9) imale bošnjačku većinu, sa 26,36% površine BiH, tri sa većinskim hrvatskim stanovništvom (3, 8, 10) sa 25,87% površine BiH i tri sa većinskim srpskim stanovništvom (2, 4, 6) sa 42,23% teritorije BiH, te Sarajevo u okviru proširene provincije 7 sa 5,54% površine BiH, bile su definitivne u okviru Ustava BiH.⁶

Uprkos ubistva predsjednika Vlade RBiH Hakije Turajlića 8. januara 1993. godine pregovori su nastavljeni. Slobodan Milošević je prvi put direktno učestvovao u pregovorima. Radovan Karadžić je 12. januara najavio svoje slaganje sa mirovnim planom Vancea i Owena, uz uvjet da se sa time složi i Parlament Srpske republike u BiH. On se uskoro velikom većinom glasova složio, čime su stvoreni uvjeti za nastavak pregovora.⁷

U tim danima u traženju diplomatske podrške, poduzete su značajne aktivnosti Vlade RBiH. Ministar Haris Silajdžić je boravio u Bonnu. Za vrijeme posjete prigorio je EZ i UN da su svojom politikom podržavali agresiju na Bosnu i Hercegovinu. Zahtijevao je isporuku oružja RBiH, da bi se Armiji RBiH omogućila efektivna odbrana.⁸ Predsjednik RBiH A. Izetbegović je na vanrednoj sjednici IOC u Dacaru u Senegalju 11. januara 1993. godine zahtijevao međunarodnu vojnu intervenciju, u slučaju da bosanskohercegovački Srbi nastave napade na Bošnjake te da se njihovo teško naoružanje stavi pod međunarodnu kontrolu. Taj zahtjev je ušao i u završno saopćenje Konferencije.⁹

Na sastanku EZ povodom potpisivanja konvencije o nuklearnom naoružanju, 13. januara 1993. godine u Parisu, ministri spoljnih poslova su naglasili svoju podršku Mirovnoj konferenciji u Ženevi, smatrajući da tamo predloženi prijedlozi predstavljaju jedinu mogućnost za mirno rješenje. Potrebno je bilo da bosanskohercegovački Srbi

⁶ Ibidem, 116-117. Iz činjenice da provincije imaju etnički predznak, može se uočiti apsurdni u izvedbi konstitutivnosti naroda. Odnos pojedinih naroda u ukupnom stanovništvu BiH prema Vance-Owenovom planu je bitno različit. Dok je učešće Bošnjaka u ukupnom broju stanovnika prema rezultatima popisa iz 1991. iznosilo 43,74%, bošnjačkim provincijama je pripadalo 26,36% teritorija. Srbi, koji su činili 1991. 31,33% stanovništva u BiH imali bi srpske provincije sa 42,23% teritorija BiH, dok bi bosanskohercegovački Hrvati, koji su prema popisu stanovništva iz 1991. činili 17,27% stanovništva, dobili provincije koje su činile 25,87% teritorija BiH. Dok su Bošnjaci imali apsolutnu većinu u bošnjačkim provincijama sa 61,95% učešća u ukupnom stanovništvu, a Srbi sa 59,90%, Hrvati su imali sa 45,84% učešća u ukupnom stanovništvu hrvatskih provincija samo relativnu većinu.

⁷ Europa Archiv, 3/93, Bonn 1993, Zeittafel 34 (dalje: EA, Z...).

⁸ Ibidem, Z. 26.

⁹ Ibidem, Z. 34.

u narednih šest dana prihvate ustavne okvire i vojna pitanja bezuvjetno, a ukoliko se to ne desi EZ će zatražiti poduzimanje posebnih mjera. Naglašeno je da je bošnjačko stanovništvo u Bosni i Hercegovini izloženo neizmjernim ljudskim patnjama. Vođe SRJ su pozvane da iskoriste svoj utjecaj koji imaju na bosanskohercegovačke Srbe da prekinu sa dotadašnjim nasilnim aktima i njihovom neopisivom brutalnošću prema stanovništvu Republike Bosne i Hercegovine, jer sebe i SRJ guraju u potpunu međunarodnu izolaciju koja će za njih dugoročno imati teške posljedice.¹⁰

Vance-Owenov plan je predstavljao prekretnicu jer je princip ujedinjene Bosne i Hercegovine bio izmijenjen u prilog njene etničke podjele. Već 15. januara 1993., pozivajući se na postignute dogovore na Međunarodnoj konferenciji u Ženevi, snage HVO su pokušale dalje izgraditi predviđene provincije i osigurati ih vojno i politički. Hrvatska strana je pokušala da prije postizanja dogovora o Vance-Owenovom planu u provincijama 3, 8 i 10 stavi pod komandu i snage A BiH ili ih, u slučaju odbijanja, prisili na povlačenje. Tim planom potaknut je raskid labavog saveza ABiH i HVO. Plan je davao Hrvatima daleko više teritorija nego što su imali stanovnika i više nego što su stvarno kontrolisali, što je potaknulo HVO da usvoji istu strategiju koju su primijenili bosanskohercegovački Srbi. Interpretirajući Vance-Owenov plan kao zeleno svjetlo HVO je poduzeo pokušaj zauzimanja dodatnih oblasti koje je kontrolisala bosanska Vlada, posebno u srednjoj Bosni i u okolini Mostara, uključujući i oblasti u kojima su Hrvati bili u značajnoj manjini. Dok se bosanska Vlada opirala da potpiše diktat Vance-Owenovog plana o podjeli, koji su prije svega podržavale Francuska i Velika Britanija, vođstvo HZ HB je rado prihvatilo taj plan. Prethodno je hrvatska Vlada sugerisala lordu Owenu uključivanje 11 "hrvatskih općina" u sastav provincija Travnik i Mostar, u kojima su Hrvati predstavljali manjinsko stanovništvo - Travnik (36,9%), Novi Travnik (39,6%), Vitez (45,7%), Bugojno (34,1%), Gornji Vakuf (42,6%), Busovača (48,1%), Fojnica (40,9%), Jablanica (17,8%), Konjic (26%), Mostar (33,8%), Stolac (33,1%).¹¹ Hrvati su bili oduševljeni Vance-Owenovim planom jer se poklopio sa njihovim ciljevima - dobili su teritorij povezan sa Hrvatskom, koji je duboko zadirao u samo srce srednje Bosne. Odmah su sa oduševljenjem prihvatili taj plan.¹²

Na sastanku odbora za Evropsku političku saradnju, EZ i njene članice su osudile akcije hrvatske vojske koje su štetile mirovnim pregovorima u Ženevi. Naglašeno je da niko izvan Bosne i Hercegovine ne smije poduzeti mjere koje ugrožavaju mirovni proces.¹³ Na pritisak posrednika C. Vancea i D. Owena 27. januara 1993. jedinice

¹⁰ Bulletin ..., Bonn, 18. 01. 1993., Nr 6, 47.

¹¹ Tilman Zilch, "Etničko čišćenje. Genocid za veliku Srbiju" Dokumentacija Duštva za ugrožene narode, Sarajevo, januar 1996, 199.

¹² Laura Silber, Alan Litl, Smrt Jugoslavije, Otokar Keršovani, Opatija, 1996, 306. U šali, inicijali HVO tumačeni su kao H(vala) V(ance) O(wenu).

¹³ Bulletin..., Kopenhagen/Bruxelles, 25. 01. 1993, Nr 7, 79.

HVO su dobile zapovjed da odmah obustave sve borbene aktivnosti. Predsjednik RBiH A. Izetbegović i Mate Boban su dali zajedničko objašnjenje u kojem su se izjašnjavali da sukobi ABiH i HVO samo koriste srpskom agresoru. Nakon pozitivnog razvoja, mirovna konferencija je 31. januara 1993. propala, s obzirom na vojne i geografske dijelove. Vlada BiH ih je odbijala, jer bi predviđena podjela legalizirala etničko čišćenje Srba i što je previše naglašavala etnički kriterij. Ona nije mogla priznati kontrolu srpskih trupa nad etnički očišćenim oblastima.¹⁴

Prvog februara 1993. godine u Ženevi je počelo 49. zasjedanje komisije za ljudska prava, koje je trebalo trajati šest sedmica. Na dnevnom redu je između ostalog bilo i pitanje povreda humanitarnog prava u bivšoj Jugoslaviji.¹⁵ Istoga dana generalni sekretar UN Butros Butros Ghali je vodio razgovore sa američkim državnim sekretarom Warrenom Christopherom i posrednicima C. Vanceom i D. Owenom o mogućnostima za zaustavljanje sukoba u bivšoj Jugoslaviji. Na sastanku održanom u New Yorku 5. i 6. februara 1993. kojem su prisustvovali Radovan Karadžić, Mate Boban i Haris Silajdžić i posrednici Vance i Owen, nije došlo do približenja stavova.¹⁶

Devetog februara 1993. godine posebni opunomoćenik UN Tadeuš Mazowiecki je priložio izvještaj UN o situaciji u republikama bivše Jugoslavije. On je od međunarodne zajednice zahtijevao da svoje verbalne prijetnje ratnim prestupnicima prate i djela. Bez oklijevanja i sa svim raspoloživim sredstvima trebalo je provesti pod međunarodnom kontrolom raspuštanje svih zatvora, neograničeno snabdijevanje humanitarnom pomoći kao i stvaranje zaštićenih sigurnih zona u Bosni i Hercegovini. Na kraju je zaključio da "etničko čišćenje" koje se i dalje sprovodilo, nije bilo produkt rata, nego je predstavljalo njegov cilj, te da se glavni odgovorni za to nalaze u srpskom vođstvu u Bosni i Hercegovini.¹⁷

Kada je na inauguralnoj svečanosti 20. januara u New Yorku Bill Clinton položio zakletvu i preuzeo dužnost 42. predsjednika SAD, mnogi su smatrali da počinju epohalne promjene u ovoj zemlji i svijetu. Iako je u toku predizborne kampanje bio za mnogo rigoroznije mjere, nakon izbora je pitanju Bosne i Hercegovine pristupio opreznije, smatrajući da SAD ne treba da idu same i jednostrano u akciju, bez učešća evropskih saveznika.¹⁸ Administracija SAD počela je tražiti novi koncept politike prema bivšoj Jugoslaviji, u šta su se uključili Ministarstvo spoljnih poslova i Ministarstvo odbrane, kao i Savjet za nacionalnu sigurnost i CIA. Zagovornik vojne intervencije je bio potpredsjednik Al Gore, kao i savjetnik za nacionalnu sigurnost

¹⁴ EA, 4/93, Z. 52.

¹⁵ EA, 5/1993, Z. 62.

¹⁶ Ibidem, Z. 61.

¹⁷ EA, 5/93, Z. 62

¹⁸ Bil Klinton preuzeo dužnost u Bijeloj kući. Najavljuje se spremanje SAD i svijeta, Oslobođenje, Broj 16020, 21. januara 1993, 1.

Leon Fuerth i ambasadorica SAD u UN Madeleine Albright, koji su prepoznali potrebu za promjenom stavova i aktivnije angažiranje SAD. Ministar spoljnih poslova Warren Christopher i ministar odbrane Les Aspin su sa skepsom prihvatili vojno angažiranje SAD a veliki otpor je dolazio i od zamjenika načelnika Generalštaba Colina Powella.¹⁹ Nakon što se administracija SAD izjasnila protiv Vance-Owenovog plana, koji su podržale Velika Britanija, Francuska, Rusija i generalni sekretar OUN Boutros B. Ghalli, stajala je pod pritiskom da predstavi svoj plan. Rezultat dugog preispitivanja politike SAD prema bivšoj Jugoslaviji je bio plan u 6 tačaka, koji je predstavljen 10. 02. 1993. Na konferenciji za štampu u New Yorku, ministar spoljnih poslova SAD Warren Christopher je objavio osnove politike SAD prema Bosni i Hercegovini, po kojima su se SAD nastojale aktivno uključiti da bi se realizirao mirovni process. Pozicije SAD on je izložio u šest tačaka. Da bi se diplomatija SAD aktivnije uključila u rješavanje sukoba, predviđeno je imenovanje ranijeg američkog ambasadora kod NATO-a Reginalda Bartholomewa za posebnog ambasadora, koji je trebao aktivno sarađivati sa međunarodnim posrednicima Vanceom i Owenom; SAD žele ubijediti sve strane da se put iz sukoba može postići samo pregovorima, pri čemu ni jednoj strani neće biti iznuđeno rješenje; SAD se žele aktivno uključiti da se umanje patnje stanovništva, pa od svih strana zahtijevaju da se prekine sa upotrebom sile a osim toga će pojačati slanje humanitarne pomoći; SAD će nastojati da se privredne sankcije protiv Srbije pojačaju; SAD su bile spremne dati doprinos ostvarenju i sprovođenju rješenja koja budu dogovorena, što uključuje zajedničku vojnu akciju sa UN, NATO i drugim međunarodnim organizacijama. SAD će se savjetovati sa saveznicima, a posebno sa ruskim predsjednikom Borisom Jeljcinom o mogućnosti rješenja sukoba.. Ukidanje embarga na dostavu oružja za R BiH vlada SAD je odbacila.²⁰ Iako plan nije sadržavao definitivni koncept o rješenu sukoba u Bosni i Hercegovini, SAD su se zalagale za očuvanje države te najavile da će mirovno rješenje, prihvaćeno od svih strana, podržati i vojno. Jednostrano ukidanje embargo na dostavu oružja R BiH ili vazdušni napadi na srpske položaje su bili isključeni.²¹

Na sastanku Odbora za evropsku političku saradnju, održanom 12. februara u Kopenhagenu, ministri članica EZ su pozdravljali inicijativu SAD, koju je 10. februara najavio ministar W. Chrisofer, po kojoj će se SAD aktivno priključiti međunarodnim nastojanjima za okončanje sukoba na području bivše SFRJ. EZ i njene članice su pozdravljale i imenovanje ambasadora Reginalda Barolomewa za američkog opunomoćenika za mirovne pregovore koji će biti vođeni u saradnji EZ i UN. Odlučeno je također da će se neograničeno podržavati mirovna nastojanja

¹⁹ Thomas Paulsen, *Die Jugoslawienpolitik der USA 1989-1994*, Nomos, Baden Baden, 1995, 124-125.

²⁰ Presseerklärung des amerikanischen Außenministers Warren Chrisopher über die diplomatischen Bemühungen der Vereinigten Staaten im Konflikt im ehemaligen Jugoslawien, abgeben in Washington am 10. Februar 1993. EA, 7/1993., D. 158-D 161.

²¹ G. Gustenau, *Südslawische Lage...*, OMZ, Nr 3, 1993, 228.

kopredsjednika Vancea i Owena i da će se održati dinamika u pregovorima. Savjetovanje u Vijeću sigurnosti UN je trebalo nastaviti i intenzivirati. Trebalo je isto tako pojačati pritisak da se postigne sporazum o još neriješenim pitanjima koja su se odnosila na buduće rješenje za RBiH i druge postojeće problem u bivšoj SFRJ. EZ i njene članice su se nadale uskoj saradnji sa SAD u nastojanjima da se dođe do rješenja i njegovog provođenja, pri čemu je američka inicijativa predstavljala važan prilog ovim nastojanjima.²²

Vijeće sigurnosti UN je 22. februara 1993. godine jednoglasno usvojilo rezoluciju br. 808 o osnivanju Međunarodnog suda za kažnjavanje ratnih zločinaca u bivšoj Jugoslaviji. U roku od 60 dana Generalni sekretar je trebao podnijeti detaljan prijedlog za rad jednog takvog suda. Tribunal te vrste je bio prvi u Evropi nakon procesa u Nürnbergu poslije završetka Drugog svjetskog rata.²³

Predsjednik SAD Bill Clinton se 23. februara 1993. godine dogovorio sa generalnim sekretarom UN Boutrosom B. Ghalijem o uspostavi zračnog mosta za snabdijevanje stanovništva u istočnoj Bosni. Prema njegovoj izjavi radilo se o čisto humanitarnoj akciji pri kojoj neće biti angažirani borbeni avioni. Dvadeset šestog februara ministar W. Christopher je na vanrednom zasjedanju ministara NATO-a razmatrao planirani vazdušni most za snadbijevanje stanovništva u istočnoj Bosni, moleći ih za njihovu podršku. On je kritikovao Zapad jer je propustio brojne prilike da spriječi krvoprolića, patnje i razaranja u bivšoj Jugoslaviji, naglašavajući da "đavo-lji krug od brutalnog nasilja i slijepe mržnje mora biti prekinut." Dvadeset sedmog februara 1993. dva američka transportna aviona su izbacila oko milion letaka, da bi informirali stanovništvo o dopremi hrane i lijekova. Narednog dana tri aviona su izbacila po 20 tona namirnica i lijekova, iznad istočne Bosne. Izbacivanje je uslijedilo sa padobranima, sa velike visine.²⁴ Predsjednik SAD Bill Clinton je u izjavi o uspostavi humanitarnog zračnog mosta za Bosnu i Hercegovinu na konferenciji u Washingtonu 3. marta 1993. objasnio karakter i ciljeve ove misije.²⁵

Na sjednici Vijeća sigurnosti UN održanoj 25. februara 1993. godine, kojoj su prisustvovali C. Vance i D. Owen, ruski ambasador Jurij Voroncov je predložio plan predsjednika Jelcina u osam tačaka, koji se temeljio na planu Vance-Owena. Prema ruskom prijedlogu sve strane u sukobu su pozvane da se za vrijeme pregovora

²² Bulletin, 24. 02. 1993, Nr 16, 130.

²³ EA, 7/1993, D. 161- D. 163.

²⁴ EA, 6/93, Z. 76.

²⁵ Amerika-Dienst, Bonn, Nr 9, 3. 03. 1993; EA, 7/1993, D. 164. O razlozima aktivnog angažmana SAD navodilo se da je rat u prethodnoj godini donio brojne žrtve - hiljade osoba su bile ubijene ili zatvorene, hiljade su ugrožene zbog gladi i hladnoće, a preko 2 miliona su protjerani iz njihovih domova. Obzirom na veliku ugroženost stanovništva u istočnoj Bosni, SAD će u saradnji sa Vijećem sigurnosti UN i Komesarijatom za izbjeglice početi sa dostavom namirnica i lijekova u ugrožene oblasti.

pridržavaju primirja i obustave napade na gradove, posebno na Sarajevo. Moskva je insistirala da se sve strane dogovore o prihvatanju Vance-Owenovog plana i da Vijeće sigurnosti UN o tome donese odgovarajuću rezoluciju. Sankcije prema SRJ su trebale biti postepeno ukidane, ako srpska strana u BiH potpiše mirovni plan. Rusija se zalagala za uspostavu multinacionalnih snaga UN za provođenje Vance-Owenovog plana. Istovremeno su UN i KESS trebali jače nadgledati embargo na uvoz oružja za BiH.²⁶

Ako su zbivanja u bivšoj Jugoslaviji u početku bila za rusko vođstvo i za opoziciju instrument unutrašnjopolitičkih borbi, na početku 1993. godine zapadni promatrači su konstatirali preokret. Rusija se počela sve više udaljavati od orijentacije svoje spoljne politike prema Zapadu. U proljeće 1993. godine događaji u bivšoj SFRJ su predstavljali pogodno polje za profiliranje Rusije na međunarodnoj političkoj sceni.²⁷ Za rusku opoziciju, Bosna i Hercegovina je bila pogodno sredstvo kojim se borila protiv Jeljcinove vladavine na unutrašnjo-političkoj sceni. Brojni ruski nacionalisti (Prohanov, Nevzorov, Vasiljev, Sterligov, Konstantinov, Sjuganov...) uputili su 25. januara 1993. poziv ruskoj javnosti u kojem se zahtijevala oružana podrška srpskom narodu i ostavka ministra spoljnih poslova Kosirjeva. Predsjednik Odbora za spoljnu politiku Vrhovnog Sovjeta i kritičar politike Kosirjeva Ambarzumov konstatirao je 31. marta 1993. da je Jeljcin shvatio da ruska spoljna politika ne treba da slijedi linije SAD i da Kosirjev sada vodi spoljnu politiku prema željama Parlamenta. Smatrao je da njegova ostavka, koju je tražio Kongres Narodnih deputata, više nije potrebna. Pod utjecajem opozicije slika posebnog afiniteta između Rusije i Srbije pojačana je od političara. U toku 1993. godine rusko političko vođstvo postiglo je na Balkanu niz uspjeha. U ljeto 1993. godine Rusija je sve jasnije stupala na evropsku političku scenu. Na jednom susretu sa predsjednikom vlade Grčke Konstantinom Mitsotakisom Jeljcin je naglašavao harmoniju između Rusije i Grčke u jugoslavenskoj politici, nasuprot politici SAD, opominjući da će Rusija koristiti pravo veta da bi se spriječilo ukidanje embargo na oružje za Bosnu i Hercegovinu.²⁸

Predstavnici EZ na sastanku održanom u Bruxellesu 1. marta 1993. godine osudili su zločine počinjene od srpske strane u istočnoj Bosni, zalažući se da se izvrši pritisak na odgovorne da se ovi postupci prekinu. Vijeće sigurnosti UN je 3. marta 1993. godine ponovo osudilo napade srpskih paravojnih snaga koji su i dalje trajali, uprkos mirovnim pregovorima u New Yorku. Generalnom sekretaru B. B. Ghaliju je naloženo da pojača trupe UN u istočnoj Bosni.²⁹

²⁶ EA, 6/93, Z. 74

²⁷ Peter Bonin, *Rußland und der Krieg in ehemaligen Jugoslawien, Forschungsschwerpunkt Konflikt und Kooperationsstrukturen in Osteuropa* an der Universität Mannheim, 1994, 35.

²⁸ Ibidem, 51, 53...

²⁹ EA, 7/93, Z. 86-87.

Kopredsjednici mirovne konferencije u Ženevi Vance i Owen su u New Yorku nastavili aktivnosti za okončanje rata u Bosni i Hercegovini. Predsjednik R BiH A. Izetbegović je nakon što je od generala S. Nambijara dobio pismo u kojem ga je uvjeravao da je moguća efikasna kontrola teškog naoružanja, potpisao vojni dio Vance-Owenovog plana, nakon što su se tri predstavnika dogovorili o primirju i stavljanju teškog naoružanja pod punu međunarodnu kontrolu. Nakon potpisa drugog dijela mirovnog ugovora predsjednik Izetbegović je dvojici pregovarača i svim sagovornicima u UN naglasio da se ne bi smjelo čekati da bude potpisan i jedini preostali dio plana u kojem su sadržane mape sa budućim provincijama, kako bi se uspostavio efikasan i trajan prekid vatre i svo teško oružje stavilo pod međunarodnu kontrolu.³⁰ Na treći dio sporazuma su pristali samo Hrvati, a cijeli plan je mogao stupiti na snagu tek nakon potpisa sva tri dijela sporazuma. Postojale su velike razlike u suštinskim pitanjima o provincijama koje bi bile definisane kao oblik decentralizacije koji neće predstavljati osnovu za stvaranje tri nacionalne države u Bosni i Hercegovini. Postojalo je i različito tumačenje vojnog sporazuma jer je R. Karadžić smatrao da to podrazumijeva samo međunarodno nadgledanje teškog naoružanja i isključuje svaku mogućnost da bi Srbi mogli pristati na bilo šta drugo dok je delegacija R BiH insistirala da ono treba da bude stavljeno pod potpunu međunarodnu kontrolu. Treće ključno pitanje je bilo sprovođenje sporazuma, odnosno održavanje mira, sigurnosti i garancija ljudskih prava, uz slobodu kretanja, povratak prognanih i na taj način građenje međunacionalnog povjerenja i normalizaciju života i demokratsku transformaciju R BiH, uz izgradnju kompletne strukture vlasti sa demokratskim institucijama koje će normalno i uspješno funkcionisati.³¹ Konačno, 6. marta pregovori su prekinuti. Francuski predsjednik Francois Mitterrand i posrednici Ženevske konferencije Vance i Owen su 11. marta 1993. godine vodili razgovore sa S. Miloševićem, zahtijevajući od njega da upotrijebi sav svoj utjecaj kod bosanskohercegovačkih Srba, kako bi se postigao napredak u mirovnim pregovorima koji su vođeni u New Yorku.³²

Ratno predsjedništvo R BiH prošireno sa članovima Vlade BiH, jednim brojem poslanika Skupštine BiH iz sedam političkih stranaka i većeg broja predstavnika

³⁰ Mirovni pregovori u Njujorku, Potpisan vojni dokument, Oslobođenje, Broj 16063, 5. marta/ožujka 1993, 1.

³¹ Prelomni trenuci njujorskih pregovora o BiH. Sporazum ili razlaz, Oslobođenje, Broj 16064, 1. marta/ožujka 1993, 1.

³² EA, 7/93, Z 90. Dan prije svoga puta u Washington francuski predsjednik Mitterrand je razgovarao u Parisu sa slovenačkim predsjednikom Milanom Kučanom, koji je bio jedan od rijetkih evropskih političara, koji ima cjelovito i principijelno viđenje dešavanja u Bosni i Hercegovini. Kučan je u razgovoru ponovio svoje ranije mišljenje da se u Bosni i Hercegovini ne radi o građanskom ratu, nego o agresiji Srbije protiv suverene, međunarodno priznate zemlje. "U duhu Helsinške i Pariske povelje a posebno u skladu sa Poveljom OUN Bosna i Hercegovina je jedinstvena i nedjeljiva država", rekao je Kučan na kraju razgovora. Miteran "ne čuje dobro", Oslobođenje, Broj 16069, 11. marta 1993, 3.

vjerskog, kulturnog i javnog života grada Sarajeva su nakon iscrpne rasprave o dotadašnjem toku mirovnim pregovorima o RBiH koji su vođeni u Ženevi i New Yorku a u skladu sa Izvještajem državne delegacije koja je učestvovala na ovim pregovorima, 14. marta 1993. na zajedničkoj sjednici aklamacijom donijelo zaključke: Odobren je dotadašnji rad državne delegacije na ovim pregovorima, Vance-Owen plan se u osnovi smatrao prihvatljivim, uz potrebu nekih modifikacija. Zaključeno je da se na pravedan način riješi pitanje statusa Sarajeva, jer je podjela na nacionalnoj osnovi neprihvatljiva; trebalo je da se u prelaznom periodu pored Predsjedništva zadrže i funkcije Vlade BiH kao izvršnog organa, koja je trebala da bude sastavljena na multinacionalnoj i multipartijskoj osnovi. Sastavni dio mirovnog plana morao je biti i princip njegove realizacije.³³

Vlada RBiH je 20. marta 1993. godine kod Međunarodnog suda u Den Haagu podigla optužnicu protiv SRJ zbog genocida, zahtjevajući da se protiv nje poduzmu privremene mjere.³⁴ U okviru pregovora u New Yorku predsjednik RBiH A. Izetbegović je 25. marta potpisao i posljednji dio mirovnog plana i time prihvatio plan u cjelini, uz uvjet da se primjenjuje nakon potpisa sve tri strane.³⁵ Ministri EZ su se sastali 26. marta 1993. godine, pozdravljajući odluku bosanskohercegovačke Vlade da potpiše Vance-Owenov plan kao i sporazum Bošnjaka i Hrvata o prelaznim rješenjima. Ministri EZ su se nadali da će Vijeće sigurnosti UN podržati mirovni plan i doprinijeti njegovom provođenju. Na bosanskohercegovačke Srbe je trebalo izvršiti dodatno pritisak međunarodne zajednice.³⁶

Na konferenciji za štampu delegacije RBiH nakon povratka iz New Yorka, o njenom radu i potpisanim dokumentima govorio je ministar vanjskih poslova Haris Silajdžić. Naglasio je da je odlučujući se za potpisivanje dokumenta delegacija uzela u obzir promijenjen položaj bosanskohercegovačkog pitanja u kontekstu međunarodnih odnosa. Nakon premještanja pregovora u New York i imenovanja specijalnih izaslanika SAD i Ruske Federacije pitanje Bosne i Hercegovine je uvršteno u dnevni red odnosa među zemljama koje manje ili više odlučuju o svjetskom poretku. S obzirom da je ovo pitanje preraslo u svjetski problem, jasno je da se ne može riješiti bez učešća svih značajnijih međunarodnih faktora. Istaknuto je da direktno učešće SAD i Ruske Federacije uz Evropsku zajednicu obezbjeđuju utjecaj svih faktora a time se uvodi određen metod i red u rješavanju pitanja Bosne i Hercegovine.³⁷

³³ Narodni sabor BiH aklamacijom usvojio zaključke. Oslobođenje, Broj 16074, 16. marta/ožujka 1993, 3.

³⁴ EA, 8/93, Z. 91.

³⁵ Ibidem, Z. 100.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Spremni za mir i odbranu. Oslobođenje, Broj 16090. 1. aprila/travnja 1993, 2.

Nakon oštih diplomatskih borbi Vijeće sigurnosti UN je 31. marta, uz suzdržanost Kine, usvojilo rezoluciju o provođenju zone zabrane letova iznad Bosne i Hercegovine.³⁸ Njeno provođenje bilo je predmet bliske koordinacije između generalnog sekretara UN i UNPROFOR-a. Vojni planeri Južne komande NATO-a, da bi odgovorili zahtjevima, uradili su plan i prateća pravila angažiranja u bliskoj koordinaciji sa UNPROFOR-om. Kada su završeni, bili su prezentirani generalnom sekretaru UN. Da bi se osigurala uspješna komunikacija između štabova UN i NATO-a, imenovani su oficiri za vezu. Provođenje zone zabrane letenja bilo je prilično autonomno i bilo je malo saradnje između zračnih operacija NATO-a i operacija UN na terenu.³⁹

Ministri spoljnih poslova EZ i ministri odbrane Zapadno-evropske unije (WEU) su na vanrednom zasjedanju u Luxemburgu 5. aprila 1993. godine zaključili da se pojačaju mjere nadgledanja embarga na Dunavu, oslanjajući se pri tome na rezolucije broj 713, 757 i 787 Vijeća sigurnosti UN. Tu se prije svega insistiralo na angažiranju civilne policije, te na akcijama koje je trebalo provoditi u saradnji sa susjednim državama, Mađarskom, Rumunijom i Bugarskom.⁴⁰ Međunarodni sud u Den Haagu je 8. aprila 1993. godine zahtijevao od SRJ da poduzme sve što je bilo u njenoj moći i sprijeći da zločinci i dalje čine genocid.⁴¹ Vijeće sigurnosti UN je 16. aprila 1993. godine usvojilo rezoluciju o Srebrenici, u kojoj je od bosanskohercegovačkih Srba zahtijevano da odmah obustave ratna djelovanja i vojne aktivnosti i Srebrenicu i njenu okolinu tretiraju kao sigurnosnu zonu, slobodnu od svih vojnih oružanih napada ili drugih neprijateljstava. Nakon jednogodišnje opsade Srebrenice, vojni komandanti A RBiH i bosanskohercegovačkih Srba su 18. aprila 1993. godine potpisali primirje nakon posredovanja UN za demilitarizaciju grada i evakuaciju ranjenih i bolesnih. Istoga dana u grad su stigle prve jedinice UN radi nadgledanja demilitarizacije.⁴² Vijeće sigurnosti UN je 17. aprila 1993. godine, uz suzdržane glasove Rusije i Kine, usvojio rezoluciju o pooštrenim sankcijama protiv SRJ, koja je trebala stupiti na snagu ukoliko bosanskohercegovački Srbi u roku od devet dana ne prihvate mirovni plan i ne obustave vojne aktivnosti.⁴³ Na zasjedanju 51 članice OIC u Karachiju (Pakistan) od 25. do 29.

³⁸ EA, 8/93, Z. 98.

³⁹ Midhat M. Hasanbegović, *Bosanski pakao* viđen izvana 1992-1997, Chicago 1997-Sarajevo 2003, Knj. 2, 133. Štabovi za planiranje NATO-a zaključili su 20. marta 1993. pripreme za kontrolu letova iznad teritorija Bosne i Hercegovine. Paralelno su tekle pripreme za angažiranje mirovnih snaga koje su trebale realizirati odredbe dogovorenog mirovnog procesa. U roku od 72 sata trebalo je predviđene borbene avione premjestiti na aerodrome u Italiji i započeti sa probnim i demonstrativnim letovima.

⁴⁰ Bulletin..., 14. 04. 1993, Nr. 30, 265.

⁴¹ EA, 9/93, Z. 106.

⁴² EA, 10/93, Z. 109.

⁴³ EA, 10/93, Z. 117. Pooštrene sankcije protiv SRJ su stupile na snagu 27. aprila 1993.

aprila na dnevnom redu je pored općih političkih tema bio rat u Bosni i Hercegovini. Učesnici konferencije su zahtijevali podizanje embarga na oružje za BiH, te dogovorili novčanu podršku u visini od 58 miliona US dolara.⁴⁴

Na sastanku ministara vanjskih poslova 24. i 25. aprila 1993. u Danskoj, dogovorene su "sveobuhvatne sankcije" protiv Srbije, te je podržana britanska inicijativa o upotrebi ograničenih zračnih udara kao potpore kanadskim vojnim postrojbama u Srebrenici, što je otklonilo američki zahtjev za obuhvatnijim zračnim udarima. Velika Britanija se odlučno protivila bilo kojoj vrsti vojne operacije, a posebno zračnim udarima sabotirajući sve američke inicijative - u februaru, aprilu i u maju 1993. godine. Sa tri razloga su pravdali svoj stav: bojali su se da će zračni udari od Srba načiniti neprijatelje, da će ohrabriti Bošnjake da nastave borbe što bi otežalo pregovore u Ženevi, te što Britanci nisu vjerovali da bi sami zračni udari djelovali na Srbe. Osim toga, dokazivali su da zračni udari iziskuju i trupe na zemlji, radi konsolidacije postignutih rezultata i nametanja mira. Najjači argument koji su Britanci u svakom trenutku naglašavali je bilo prisustvo njihovih trupa u humanitarnoj misiji UN. Oni su se protivili zračnim udarima i prije nego što je i jedan vojnik stupio na tlo Bosne i Hercegovine.⁴⁵

Na preporuku Vijeća sigurnosti UN koje je zaključilo da su prestale sve osnove za učešće bivše Jugoslavije u radu drugog najvažnijeg organa Generalne skupštine UN Ekonomsko-socijalnog savjeta, Generalna skupština UN sastala se 29. aprila i po hitnom postupku glasanjem odlučila da SRJ ne ispunjava uvjete da ostane član ovog organa. Stotinu sedam zemalja je glasalo za isključenje SRJ iz Ekonomsko-socijalnog vijeća, ni jedna nije bila protiv te odluke, jedanaest ih se suzdržalo, a predstavnici više od 60 zemalja nisu bili prisutni u dvorani tokom glasanja.⁴⁶

⁴⁴ Na samitu OIC u Senegal, u januaru 1993. predsjednik R BiH A. Izetbegović je naglasio da BiH ima dovoljne vojne snage da se bore, ali nema oružje. Naredne godine je javno optužio Veliku Britaniju i Francusku za ucjenu, kada su prijetile povlačenjem ako embargo bude ukinut. Ponovio je da će Bosna i Hercegovina radije imati oružje nego humanitarnu pomoć. Bosanska vlada je službeno bila pripremila zahtjev za povlačenje UN-a, kako bi se omogućilo okončanje embarga i odbrana R BiH. Taj zahtjev je ipak povučen zato što Francuska i Velika Britanija nisu mogle garantirati da će zaista slijediti skidanje embarga. Bosanska vlada je jasno iskazala spremnost da se odrekne humanitarne pomoći u korist skidanja embarga na oružje. Najčešći argument britanske vlade protiv skidanja embarga je bio da bi to još više razbukalo rat i rezultiralo većim patnjama na svim stranama. Istovremeno je diskusije o embargu koristila da bi ukazala na zamršenost sukoba i pojačala tvrdnju o građanskom ratu. (B. Simms, *Najsramniji trenutak...*, 62-63). Senator Joseph Biden, visoki član Demokratske stranke je u aprilu 1993. godine govorio kako će slanje oružja Bosancima omogućiti barem "da se bore i umiru u dostojanstvu". Senator Bob Dole, koji je od samog početka kritikovao politiku predsjednika Busha, primjetio je: "Ako već niko nije voljan braniti te ljude, oni bi barem morali imati pravo da sami sebe brane. Početkom maja 1993. godine 46 članova Kongresa pisalo je predsjedniku Clintonu u namjeri da ga potaknu da "osnaži svijest i volju međunarodne zajednice." (Ibidem, 54-56)

⁴⁵ B. Simms, *Najsramniji trenutak...*, 55.

⁴⁶ Ekonomsko-socijalni Savjet Generalne skupštine, Novo isključenje tzv. Jugoslavije, Oslobođenje Broj 16119, 30. aprila 1993, 1.

Nakon nekoliko mjeseci odlaganja Predsjednik SAD Bill Clinton se sastao sa savjetnicima za vojna pitanja, i 1. maja 1993. javno podržao opciju "ukini i udri." Istovremeno je uputio ministra W. Christophera u Evropu kako bi privolio saveznike da se priključe.⁴⁷ Drugoga maja u Vouliagmeni kod Atene, uz predsjedanje posrednika Vancea i Owena, održana je konferencija na kojoj su prisustvovali predsjednik Predsjedništva RBiH A. Izetbegović, predsjednik Hrvatske F. Tuđman i SRJ Dobrica Ćosić, predsjednici Srbije i Crne Gore S. Milošević i M. Bulatović, lider bh. Hrvata Mate Boban te bh. Srba Radovan Karadžić.⁴⁸ Radovan Karadžić je potpisao Vance-Owenov plan, uz uvjet da ga prihvati i Parlament, koji se trebao sastati 5. maja 1993. Narednog dana Parlament bosanskih Srba je na Palama odbio Vance-Owenovim planom predviđenu podjelu BiH i time i ukupan mirovni plan. Protiv plana je glasao 51 poslanik, dva su bila za plan dok se 12 nije izjasnilo. Konačnu potvrdu ovog držanja trebao je dati referendum stanovništva, što je bilo predviđeno sredinom maja 1993. godine. On je održan 16. maja i na njemu se 96% stanovnika izjasnilo protiv prihvatanja Vance-Owenovog plana.⁴⁹ Kao posljedica takvog stanja na snagu su stupile pooštrene sankcije protiv SRJ.⁵⁰

Na godišnjem zasjedanju u Ženevi 3. maja 1993. godine Svjetska zdravstvena organizacija WHO je isključila SRJ iz daljnjeg rada. Za isključenje je glasalo 125 država, dok su tri bile protiv - Rusija, SRJ i Zimbabve.⁵¹ S obzirom na humanitarne potrebe i sigurnost više gradova u RBiH, u kojima je pogošano stanje zbog stalnog priliva mnogobrojnih prognanih, među kojima se nalazio veliki broj bolesnih i ranjenih, Savjet sigurnosti UN je 6. maja 1993. godine usvojio rezoluciju br. 824/1993 kojom su Sarajevo i pet drugih gradova u Bosni i Hercegovini – Tuzla, Bihać Goražde, Žepa i Srebrenica – opsjednuti od srpskih snaga – proglašeni sigurnosnim zonama. Posebno je naglašeno da je nužno očuvati osobenosti grada Sarajeva, kao centra više kultura, narodnosnih grupa i religija, koje pokazuju da je zajednički život moguć, te spriječiti njegovo dalje razaranje. Zahtjevano je od svih strana da ovi gradovi i okolne oblasti budu poštovane kao sigurne zone, i budu slobodne od oružanih napada i svih drugih neprijateljskih djelovanja. Traženo je da se povuku sve vojne i paravojne jedinice bosanskohercegovačkih Srba iz ovih gradova, na rastojanje sa kojeg ne mogu predstavljati opasnost za njihovu sigurnost. Od svih strana je zahtijevano poštovanje

⁴⁷ SAD odlučile da vojno intervenišu. Oslobođenje, Broj 16121, 2. maja /svibnja 1993, 1.

⁴⁸ U Atini počeo samit o Bosni i Hercegovini. Važan i kritičan trenutak, ibidem, 1. Mjesto koje je izabrano za sastanak imalo je i simbolički značaj. U rezidencijalnom kompleksu Vouliagmeni na obalama Egeja u septembru 1991. održan je najimpozantniji skup koji je Atena ikada vidjela, povodom proslave 2500 godina atenske demokratije i Klistenovih reformi (Kako je uslijedio atinski paraf. Potpis Micotakisovim perom, Oslobođenje, Broj 16122, 3. maja /svibnja 1993, 3.)

⁴⁹ EA, 12/93, Z. 129.

⁵⁰ EA, 10/93, Z. 109.

⁵¹ EA, 11/93, Z. 126.

prava snaga sigurnosti UN (UNPROFOR), kao i međunarodnih humanitarnih organizacija, kojima je trebalo omogućiti slobodan i neometan prilaz svim sigurnim zonama u R BiH, kao i sigurnost personala angažiranog u ovoj akciji.⁵²

Vlada Billa Clintona je od februara 1993. godine zauzela aktivniji stav prema zbivanjima u bivšoj SFRJ. U Bosnu i Hercegovinu je upućena grupa od 26 stručnjaka, uključujući i dužnosnike Ministarstva spoljnih poslova i Pentagona, te dužnosnike i medicinske stručnjake Američke agencije za međunarodnu pomoć (USAID). U izvještaju te grupe stajalo je da glavna opasnost za civile u Bosni i Hercegovini ne predstavlja glad nego napadi vojske Srpske republike, te kako isporuka hrane i ostali oblici pomoći malo znače u odnosu na otklanjanje stvarnih uzroka patnje. Čelnici američke vlade su se sastali 17. i 18. aprila 1993. godine kako bi razmotrili postojeće mogućnosti za skidanje embarga na isporuku oružja Vladi Bosne i Hercegovine i zračne udare da bi se onemogućili napadi srpske vojske. Pored toga jedna međunarodna grupa stručnjaka predodena generalom Johnom Shalikashvilijem, vrhovnim zapovjednikom snaga NATO-a u Evropi, nakon što je godinu dana prikupljala obavještajne podatke i radila na planovima intervencije, zaključila je da bi se otvorena invazija i okupacija Bosne i Hercegovine mogla izvesti u roku od nekoliko dana, dok bi se operacije zračnih snaga završile u kraćem razdoblju nego kopneni napadi u "Pustinjskoj oluji". Međutim, Pentagon, na čijem se čelu nalazio general Colin Powell, uz prisjećanje na zbivanja u Vijetnamu, protivio se svakoj vojnoj opciji.

U vrijeme glasanja na Palama, ministar W. Christopher je pokušao da u Evropi dobije podršku za politiku Washingtona "ukini i udri." Taj plan, koji je zahtijevao skidanje embarga na isporuku oružja Vladi Bosne i Hercegovine i izvođenje strateških vazdušnih udara na ciljeve bosanskohercegovačkih Srba u razgovorima sa liderima deset članica NATO-a i Rusijom, naišao je na hladnu reakciju. Evropski saveznici su se očajnički trudili da izbjegnu intervenciju. Nakon obavljenih konsultacija u Londonu, Parisu, Moskvi i Bruxellesu o stanju u Bosni i Hercegovini ministar W. Christofer se susreo sa njemačkim kancelarom Hellmuthom Kohlom.⁵³ Na sastanku su se složili da je odbijanjem Vance–Owenovog plana od bosanskohercegovačkih Srba zadat težak udarac očekivanjima međunarodne zajednice. Budući da su se suprostavili, trebali su zbog toga još više biti izolirani. Postojalo je slaganje i sa namjerom da se pojača politički

⁵² Resolution 824 (1993) des Sicherheitsrats der Vereinten Nationen über die Einrichtung von Sicherheitszonen in Bosnien-Herzegowina, verabschiedet am 6. Mai 1993. in New York, EA, 18/1993., D. 371- D 373; Carole Hodge, Velika Britanija i Balkan od 1991. do danas, Biblioteka Tragom istine, Detecta, Zagreb 2007, 124.

⁵³ Pokušaj SAD da se u okviru NATO-a postigne konsenzus o skidanju embarga propao je najviše zbog opstrukcije Francuske i Velike Britanije. To je bilo jasno za vrijeme ove posjete, kada se uvidjelo da je administracija u Washingtonu potjecenila otpor ključnih saveznika podizanju embarga na oružje. Predsjednik SAD Clinton je tada izjavio: "Imam osjećaj da je za Britance i Francuze bilo daleko važnije izbjeći skidanje embarga na oružje, nego spasiti zemlju" (Norman Cigar, Genocid u Bosni. Politika "etničkog čišćenja", Sarajevo, 1998, 204-205).

i privedni pritisak na Srbiju. Zaključeno je da u nastaloj situaciji ne smije biti isključena ni jedna mjera koja može provesti zahtjeve međunarodne zajednice. Njemački kancelar Helmut Kohl je posebno naglašavao da je potrebno poduzeti sve mjere kako bi se osiguralo fizičko i političko preživljavanje Bošnjaka, što je po njegovom mišljenju predstavljalo osnovu za postizanje dugotrajnog i održivog mira.⁵⁴

Nakon povratka W. Christopfera SAD su pokušale da zataškaju razimolazanje sa saveznicima sa obe strane Atlantika. Clintonova administracija je u roku od nekoliko dana odustala od dva kontradiktorna plana – od Vance-Owenovog plana i plana “ukini i udri”. Kada su bosanskohercegovački Srbi odbacili plan, SAD su nisu oklijevala da ga i same odbace, budući da su ga od početka smatrale nesprovodivim.⁵⁵

Od početka ratnih zbivanja u bivšoj SFRJ američka administracija je stajala na stanovištu da Evropljani trebaju sami rješavati problem. Pokušaji SAD, da se u okviru NATO-a postigne konsenzus o skidanju embarga nisu dali nikakve rezultate i propali su najviše zbog opstrukcije Velike Britanije i Francuske. Novom pogoršanju odnosa SAD i Velike Britanije doprinijela je američka administracija, kada je prevagnulo mišljenje da NATO treba biti instrument američke spoljne politike. Umjesto posebnog odnosa sa Londonom, Washington je odabrao opciju vraćanja povjerenja u NATO, što je bilo ključni razlog za aktivnije angažiranje SAD u Evropi. U proljeće i ljeto 1993. godine, u Washingtonu je rastao pritisak da se izvrši vojna intervencija. Krajem aprila i početkom maja 1993. godine SAD su izgubile povjerenje u politiku Francuske i Velike Britanije prema Bosni i Hercegovini.⁵⁶ Američki senator Joseph Biden je na sjednici Kongresa SAD povodom ratnih zbivanja u BiH, obraćajući se W. Christopheru u svojoj izjavi na osnovu detaljnih analiza okarakterisao kapitulantsku politiku Evropljana prema BiH, upoređujući je sa politikom iz 1938. i 1939. godine, kojom je Adolfu Hitleru dato zeleno svjetlo za vođenje rata. Tvrdio je da su pokazali “istu viziju i principe koji podsjećaju na besramnu sliku kišobrana Nevila Čemberlena”.⁵⁷

⁵⁴ Bulletin..., 08.05. 1993, Nr 36, 315.

⁵⁵ L. Silber-A. Litl, Smrt Jugoslavije..., 317.

⁵⁶ B. Simms, Najsramniji trenutak..., 57, 69, 181...

⁵⁷ Izjava američkog senatora Bajdena. Obeshrabrujući mozaik ravnodušnosti. Oslobođenje, Broj 16132, 13. maja/svibnja 1993, 3. U toj se izjavi između ostalog navodilo: “Ne mogu da vam danas ne izrazim svoju ozbiljnu zabrinutost zbog naših evropskih saveznika i njihovog ponašanja u vezi sa bosanskim pitanjem... Ono na što ste vi naišli je obeshrabrujući mozaik ravnodušnosti, oklijevanja, samozavaravanja i licemjerja... iskreno, nadao sam se da će saveznici znati prepoznati nekoliko realnosti. Prvo, da je pristup iscrtavanju mapa kako su to učinili Vance i Owen suštinski pogrešan. Polazeći od premise da će Bosna biti podijeljena na etničke enklave, ovaj takozvani mirovni plan je samo potakao nasilje umjesto da ga umanji. Drugo, ono sa čime smo suočeni, nije vjerski građanski rat već očigledni čin srpskog ekspanzionizma i agresije, koji je sa svoje strane pokrenuo i hrvatske apetite. Ovo nije nimalo više građanski rat no što su ga Njemačka, Austrija i Čehoslovačka imale tokom tridesetih godina. Ovo je, kao što je bio slučaj, i tada, fašistička pošast, gdje religija nije uzrok ratu već izgovor. Treće, da svjetska zajednica održavajući embargo na uvoz oružja protiv

Napadi iz Washingtona na evropsku politiku prema Bosni i Hercegovini razljutili su evropske lidere koji su počeli uzvraćati istom mjerom. Objašnjavajući novonastali transatlantski spor D. Owen je izjavio da "Evropljani smatraju Amerikance kaubojima, a Amerikanci Evropljane slabićima", stajući potpuno na stranu Evropljana jer je to ostavljalo mogućnost za stupanje na snagu njegovog mirovnog plana koji Clinton zamalo nije izbrisao. Nastojeći da prikriju postojeći jaz Britanci i Francuzi su to demantirali, pribojavajući se zahlađenja odnosa sa SAD i mogućnosti da američki izolacionizam može značiti i odbijanje SAD da učestvuju u evropskim problemima.⁵⁸

Lider bosanskohercegovačkih Hrvata Mate Boban je slijedio i dalje zacrtani cilj - da se konstituiše HZ HB i da se Bošnjaci isključe vojno i politički. Iako Vance-Owenov plan nije stupio na snagu, a predviđao je do novih izbora učešće i manjina u upravi provincija, Hrvati su pokušali pozivajući se na mirovni plan preuzeti potpunu vojnu i političku kontrolu nad provincijama, predviđenim za njih. Na sjednici HVO HZ HB održanoj 3. aprila 1993. godine u Mostaru, predočena je pripremljena Temeljna zajednička izjava koju je potpisao Mate Boban, a trebao je da je potpiše i predsjednik RBiH A. Izetbegović. HVO HZ HB je na ovoj sjednici zauzeo stav da ukoliko ova izjava ne bude potpisana od predsjednika A. Izetbegovića u provincijama 3, 8 i 10 će se primjeniti temeljna postavka iz Mirovnog plana po kojoj se nacionalne oružane snage imaju povući u svoje domicilne provincije. Time je vođstvo HVO postavilo ultimatum snagama A BiH da se povuku iz "hrvatskih provincija." S obzirom da je to za bosanskohercegovačku Vladu bilo neprihvatljivo, Hrvati su jednostrano počeli uvoditi hrvatsko zakonodavstvo, što je u oblasti srednje Bosne značilo angažovanje snaga HV i HVO protiv snaga A BiH ne samo na uspostavi vlasti u provincijama, nego i stvaranje "etnički čistih teritorija". Hrvatsko-bošnjački savez u ovoj etapi je degenerirao do farse i izjave o primirju i uspostavi zajedničke komande imali su samo deklarativni karakter.⁵⁹

multietničke bosanske demokracije, čini akt moralnog silovanja. Vidim sada, da Evropljani na jučerašnjem sastanku prihvataju Owenov stav da SAD nemaju nikakvog prava da govore o ovom pitanju dok ne pošalju trupe. Nakon što su nam u Kuvajtu i Somaliji pridržavali kapute, oni sada traže od nas da pošaljemo nekoliko hiljada vojnika na teren kako bismo imali pravo da govorimo i kako bismo pomogli da se primijeni njihova nova zamisao "bezbjednih zona" za Bosance... Teško mi je i da iskažem prezir prema evropskoj politici koja od nas sada traži da učestvujemo u nečemu što postaje ozakonjenje srpske pobjede. Da ne brkamo pojmove, evropska politika koja se zasniva na kulturnom i vjerskom sljepilu bila bi potpuno drugačija da su Muslimani agresori... U nedjelju, mada štampa to nije ni zapazila, Vlada Bosne je tražila od njih da idu iz Bosne ukoliko se brinu za bezbjednost svojih ljudi u slučaju da se ukine embargo. Smatram da oni moraju otići ukoliko nastave da to koriste kao izgovor da bi se Bosanci lišavali temeljnog ljudskog prava na svoju odbranu i odbranu vlastitog dostojanstva."

⁵⁸ Otvoreni sukob SAD-Evropa, Oslobođenje, ibidem, 3

⁵⁹ G. Gustenau, Südslawische Lage, ÖMZ, 4/1993, 318-319.

U očima svjetske javnosti otkriće pokolja u Ahmićima 16. aprila 1993. kada je ubijeno više od stotinu civila Bošnjaka, preko noći je promijenilo sliku o ratu u Bosni i Hercegovini, u trenutku kada su SAD razmišljale o provođenju zračnih udara na srpske položaje i prijetile skidanjem embarga na oružje za vladu RBiH. Izgledalo je da se širenje rata i na srednju Bosnu, nakon pokolja u Ahmićima išlo na ruku onima koji su tvrdili kako je u BiH riječ o građanskom ratu i kako ono potvrđuje opravdanost humanitarnog mandata UNPROFOR-a. Pokolj u Ahmićima bio je praćen velikim publicitetom, a mnogi promatrači su počeli govoriti o podjednakoj krivnji svih strana. Politika međunarodne zajednice a posebno odredbe Vance-Owenovog plana su pothranjivale hrvatski ultranacionalizam. Oni su poticani da počnu provoditi politiku sličnu onoj koju je provodilo srpsko vođstvo. Taj događaj je potaknuo Bošnjake na odmazdu pa je uskoro došlo do otvorenog rata.⁶⁰

Na zasjedanju Savjeta EZ 10. maja 1993. godine o općim nadležnostima, uz prisustvo posrednika EZ lorda Owena, ministri su se savetovali o sukobima u bivšoj Jugoslaviji, naglašavajući potrebu multilateralnih akcija u okviru UN, slažući se za učešće EZ u nadgledanju uvedenih sankcija protiv bosanskohercegovačkih Srba. Na sastanku Savjeta Evrope, održanom 14. maja 1993. godine ministri su raspravljali o mogućnostima za zaustavljanje rata u BiH. Na sastanku su se predstavnici 29 zemalja EZ izjasnili protiv ukidanja embarga na dostavu oružja Bosni i Hercegovini.⁶¹ Na sjednici predstavnika EZ 18. maja 1993. godine naglašena je i dalja podrška Vance-Owenovom planu. Istaknuto je da će EZ i dalje jačati pritisak na SRJ (Srbiju i Crnu Goru) i bosanskohercegovačke Srbe, pri čemu ni jedna opcija nije trebala biti isključena. Osim toga, dvanaestorica su ispoljila duboku zabrinutost napadima srpskih i hrvatskih vojnih snaga protiv bošnjačkog civilnog stanovništva u Bosni i Hercegovini.⁶²

Devetnaestog maja 1993. godine u Rimu je održano savjetovanje ministara spoljnih poslova članica EZ i ministara odbrane Zapadnoevropske unije, na kojem je glavna tema razgovora bila situacija u Bosni i Hercegovini. Ministri su osudili činjenicu da bosanskohercegovački Srbi još uvijek nisu prihvatili Vance-Owenov plan, naglašavajući da posljednje sedmice održani referendum nema pravnu snagu i njegov rezultat je stoga beznačajan. Oni su naglasili svoju neograničenu podršku za brzo provođenje Vance-Owenovog mirovnog plana i svih mjera predviđenih od EZ, njenih članica i svjetske zajednice, koje mogu dovesti do političkog rješenja trenutnog konflikta i osigurati fizičko i političko preživljavanje Bošnjaka. Ministri su ukazali na to da protiv Srba ni jedna opcija, pa ni vojna, ne smije biti isključena, a slagali su se sa time da svojom saradnjom sa SAD, Rusijom i drugim zainteresiranim stranama održavaju pritisak na SRJ i bosanskohercegovačke Srbe, privole ih da

⁶⁰ C. Hodge, *Velika Britanija i Balkan...*, 136-148.

⁶¹ EA, 11/93, Z. 127.

⁶² EA, 12/93, Z. 140.

prihvate Vance-Owenov plan i da oni odmah obustave svoje napade i politiku “etničkog čišćenja.” Ministri su također osuđivali najnovije napade hrvatskih oružanih snaga u Bosni i Hercegovini na bošnjačke civile i priključivali se oštroj opomeni EZ i njenih članica Hrvatskoj, kojoj je zapriječeno mogućom reakcijom, ne promjene li Hrvati svoje držanje. Istovremeno je od S. Miloševića zahtijevano da se svaka pomoć bosanskohercegovačkim Srbima, izuzev humanitarne, obustavi.⁶³ Narednog dana potpisani su sporazumi sa Mađarskom, Rumunijom i Bugarskom, koji su trebali osigurati striktno provođenje sankcija protiv SRJ.⁶⁴

Dvadeset drugog maja 1993. godine ministri spoljnih poslova SAD, Francuske, Rusije, Velike Britanije i Španije dogovorili su se na savjetovanju u Washingtonu o programu u 13 tačaka za zaustavljanje ratnih zbivanja u Bosni i Hercegovini i zaštitu sigurnosnih zona UN-a. Među predviđenim mjerama bilo je provođenje dugoročnog mira na osnovu plana Vance-Owena, kao i dostava humanitarne pomoći. Državni sekretar SAD W. Christopher je odbio učešće američkih kopnenih vojnih snaga za uspostavu sigurnosnih zona. SAD su ipak bile spremne pružiti zračnu podršku snagama UNPROFOR-a. Prema njegovoj izjavi SAD su snosile glavni teret za nadgledanje zone zabrane letenja iznad Bosne i Hercegovine kao i za dostavu humanitarne pomoći (akcija Padobran). U izjavi ministara pozvane su i druge zemlje da pruže konkretnu pomoć za uspostavu sigurnosnih zona.⁶⁵ Tvrdnja da je riječ o građanskom ratu, kojom je Velika Britanija sve češće pravdala svoju politiku u Bosni i Hercegovini, podrazumjevala je manje obaveza međunarodne zajednice za intervenciju, ograničavajući se na humanitarnu pomoć. Ona je odigrala ključnu ulogu u Vijeću sigurnosti UN u vezi sa konačnim uobličavanjem Programa zajedničkog djelovanja, tako što je podržala politiku “zaštićenih zona” i ograničila zračne udare samo na zaštitu postrojbi UN. Osim toga, bila je na čelu svih zemalja koje su se protivile nacrtu rezolucije skupine nesvrstanih zemalja te je na sve moguće načine zagovarala slanje što manjeg kontingenta za provođenje te politike.⁶⁶

Narednog dana predsjednik Predsjedništva RBiH A. Izetbegović se u izjavi stanovništvu o Akcionom planu u Washingtonu izjasnio da je on neprihvatljiv, da

⁶³ Bulletin..., 2. Juni 1993, Nr. 46, 497.

⁶⁴ EA, 12/93, Z. 142.

⁶⁵ Amerika-Dienst (USIS Amerikanische Botschaft in Bonn, Nr. 21, 26. 05. 1993; Gemeinsame Erklärung von fünf Mitgliedern des UN-Sicherheitsrats über ein Aktionsprogramm zur Befriedung Bosnien-Herzegowina, veröffentlicht am 22. Mai 1993. in Washington, D. C. EA, 18/1993., D. 373- D. 374). Dogovor iz Washingtona je imao za cilj da premosti podjele među glavnim svjetskim silama, nakon što su Srbi odbili Vance-Owen plan. Bilo je to stvarno priznanje postojećeg stanja, koje je ohrabrilo srpsko-hrvatske planove o podjeli RBiH. U Evropi su ga napali Njemačka, Nizozemska, Italija, predsjedništvo EZ (kojoj je predsjedala Danska), predsjednik Evropske komisije Jacques Delors, povjerenik EZ Hans van den Broek, povjerenik UN za ljudska prava Tadeusz Mazowiecki, zatim nesvrstane zemlje i Organizacija islamske konferencije, kao i sam David Owen, koji je u pregovorima ostao po strani. (C. Hodge, Velika Britanija i Balkan, 148).

⁶⁶ Ibidem, 155.

više ne može gubiti vrijeme na beskorisnim pregovorima te je pozvao sve Bosance i Hercegovce da se svim raspoloživim sredstvima bore za nezavisnost i suverenost svoje zemlje.⁶⁷ Sve značajnije svjetske tv i radio-stanice su započele vijesti prenoseći odluku predsjednika Izetbegovića da se odbija najnoviji kompromisni plan koji privremeno legalizira okupaciju velikog dijela BiH. BBC je u svom komentaru taj plan nazivao “kompromisom zapadnih saveznika i Rusije koji ne ukida embargo na isporuku oružja bosanskoj strani, ne predviđa aktivnu primjenu Vance-Owenovog plana i ne nagovještava povlačenje srpskih snaga sa okupiranih teritorija.” Jedan britanski političar je hladno zaključio: “Ako su Hrvati i Srbi odlučili da podijele BiH, mi tu ništa ne možemo učiniti.”⁶⁸

Na proljetnom zasjedanju NATO-a u Bruxellesu od 21. do 24. maja 1993. godine general John Shalikashvili je objavio pred Skuštinom da je NATO spreman po nalogu UN djelovati aktivno u bivšoj Jugoslaviji. Istakao je da su planovi NATO-a na osnovu Vance-Owenovog plana daleko odmakli, te da se trenutne akcije “plavih šljemova” ne mogu porediti sa ranijim. Ipak je na zasjedanju pitanje vojne intervencije ostalo spornom temom rasprave.⁶⁹

Na zasjedanju odbora za planove odbrane i grupe za nuklearno planiranje na ministarskom nivou, održanom u Bruxellesu 25. i 26. maja 1993. godine, većina članica NATO-a je reagirala suzdržano i sa razočarenjem na prijedlog o uspostavi sigurnosnih zona jer bi one faktički zapečatile srpska osvajanja te su stoga mogle biti samo prelazno rješenje. Ministri su također podržali Vance-Owenov plan. Generalni sekretar UN Boutros B. Ghali je 28. maja 1993. kritikovao Vijeća sigurnosti UN o uspostavi šest sigurnosnih zona za Bošnjake u BiH, smatrajući da ovaj prijedlog nije u skladu sa općim mirovnim rješenjem. Stoga je njihova uspostava značila da se faktički priznaje osvajačka politika Srba. Osim toga smatrao je da je uspostava sigurnosnih zona besmislena ukoliko sve strane u Bosni i Hercegovini ne dogovore primirje i pridržavaju se dogovora.⁷⁰ Savjet sigurnosti UN je 25. maja 1993. godine jednoglasno usvojio rezoluciju br. 827 o uspostavi Međunarodnog suda za ratne prestupnike u bivšoj Jugoslaviji. Posebno je trebalo razjasniti masovna ubistva, silovanja i etnička čišćenja i krivce kazniti.⁷¹

⁶⁷ EA, 12/93, Z. 130; Neprihvatljiv plan Petrice, Oslobođenje, Broj 16144, 25. maja/svibnja 1993, 1.

⁶⁸ Plan petrice za Bosnu i Hercegovinu. “Mirovna strategija” u trinaest tačaka, Oslobođenje, Broj 16143, 24. maja/svibnja 1993, 3. U intervjuu BBC-u član Predsjedništva BiH Ejup Ganić izrazio je veliko razočarenje povodom dogovora u Washingtonu i naglasio da taj sporazum stavlja dvostruku omču oko R BiH. Po njegovim riječima konzilijum svjetskih političara ponašao se kao konzilijum liječnika koji utvrđuju terapiju a da nisu pogledali pacijenta. On je naglasio da se američka politika spustila na najnižu tačku legalizacijom etničkog čišćenja u BiH. (Ibidem)

⁶⁹ EA, 12/93, Z. 141.

⁷⁰ Ibidem, Z. 140.

⁷¹ Ibidem, Z. 139.

Na zahtjev zemalja članica OIC u New Yorku je 26. maja 1993. održan sastanak kontakt-grupe OIC sa ambasadorima pet zemalja čiji su ministri spoljnih poslova donijeli program zajedničke akcije. Svih pet ambasadora su uložili dosta truda da uvjere svoje sagovornike iz OIC da je plan prvi korak za sprovođenje mjera koje će, nakon što zaustave ubijanje, otvoriti put za sve ostale neophodne poteze i akcije. Ipak su i akcenti petorice ambasadora bili različiti i ukazivali su na različite stavove. Ambasadorica SAD Medline Albright je istakla da ne odbacuje ni jednu od solucija, nego želi da se pojača pritisak na Srbe. Francuski ambasador Jean Bernard Merime je uspostavljanje sigurnosnih zona označio kao privremeni korak čiji je cilj ne samo da se sačuva civilno stanovništvo nego i da se sačuva teritorij RBiH, koji se sve više smanjuje. Ruski ambasador Jurij Voroncov branio je ideju o upućivanju promatrača na granicu SRJ, naglašavajući da će promatrači biti postavljeni i na granice između Hrvatske i RBiH. Britanski ambasador David Haney je nadglasio da je program spektar različitih mjera sračunat da pojača pritisak na Srbe i omogući pripremu za izvođenje mnogo obuhvatnijeg plana za pacifikaciju i trajni sporazum o Bosni i Hercegovini. Španski ambasador je u svojoj izjavi navodio da je osnovni smisao ovih aktivnosti bio da se sačuva jedinstvo međunarodne zajednice. Predstavnik Turske je praktično izrazio mišljenje svih predstavnika OIC, rekavši da je njegova vlada duboko razočarana najnovijim programom, koji ona ne može prihvatiti i odbija svaku politiku svršenog čina. Predstavnici OIC su posebno izrazili spremnost i zahtjev da daju trupe za mirovne snage u BiH, a predstavnik Turske je podvukao da su one spremne i da sasvim zamijene UNPROFOR u BiH ukoliko je njegova sigurnost prepreka strožijim akcijama međunarodne zajednice.⁷²

Nakon dosta dramatičnog preglasavanja i neutralisanja otpora koji je dolazio naročito od socijalističkog bloka iz Evropskog parlamenta u Bruxellesu je 28. maja 1993. usvojena Rezolucija o BiH, kojom se davala podrška suverenoj Republici Bosni i Hercegovini kao međunarodnom subjektu. Istim dokumentom parlamentarci su izrazili čuđenje da su učesnici sastanka u Washingtonu svojim dogovorom praktično željeli priznati status quo u RBiH, tako što će omogućiti zadržavanje teritorija osvojenih silom. Evropski parlament nije odstupao od RBiH kao multikulturalne i multinacionalne zajednice i u tom smislu je podržavao nastojanja njenih legalnih organa da očuvaju državu kao takvu.⁷³

Zajednička strategija koja je došla na inicijativu Rusije, dobijala je sve širi front zajedničkog otpora članica UN, izvan kruga Petorke, praveći razdor i unutar svake

⁷² Sastanak članica Islamske konferencije i Petorice. Program svršenog čina. Oslobođenje, Broj 16146, 27. maja 1993, 3.

⁷³ Evropski parlament usvojio rezoluciju o BiH. Očuvati suverenu državu BiH, Oslobođene, Broj 16148, 29. maja 1993, 1. Na ovakvu odluku Evropskog parlamenta je bitno utjecao preliminarri izvještaj njegove delegacije, koja je 10. i 11. maja boravila u Sarajevu i na licu mjesta se uvjerila u ispravnost politike bosanskohercegovačkih zvaničnih organa.

od tih zemalja potpisnica programa. Osim islamskih i nesvrstanih zemalja u Vijeću sigurnosti UN, plan su osim RBiH odbili i Novi Zeland, Brazil, Mađarska i Japan. Zbog takvog odnosa i jasno formuliranih stavova, nakon prve runde konsultacija i energičnog odbijanja mirovni plan je sklonjen u stranu, bez ikakvih planova i nago-vještaja da bi se ponovo mogao naći u proceduri. Koliko je nova strategija Petorke bila manjkava potvrđivala je i činjenica da je generalni sekretar UN B. B. Ghali u konsultacijama sa vodećim članovima Vijeća sigurnosti UN iznio ideju o sazivanju nove međunarodne konferencije o Bosni i Hercegovini, što je nedvosmisleno ukazi-valo na krah dotadašnje politike UN.⁷⁴

U Parizu su 2. juna 1993. godine održane konsultacije na vrhu između Francuske i Njemačke. Pod predsjedništvom kancelara Kohla i predsjednika Mitterranda, uz ministre spoljnih poslova Kinkela i Jupé-a, vodili su se razgovori o stanju u Bosni i Hercegovini i perspektivama političkog rješenja. Iz izjave ministra Kinkela se vidjelo da je postignuta saglasnost Francuske i Njemačke u tri tačke: da Paris i Bonn podrža-vaju bezuvjetno suverenitet i teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine; da će Ak-cioni plan iz Washingtona biti reinterpetiran u smislu naglašavanja dosljedne po-drške Vance-Owenovom planu. Zaštitne zone Francuska i Njemačka nisu prihvatale kao rezervate, već kao područja u kojima će zaštitne snage UNPROFOR-a imati mandat potpune i efikasne zaštite civilnog stanovništva; u zajedničkom komunikeu Francuske i Njemačke je naglašeno da one neće prihvatiti politiku svršenog čina, od-nosno ni na kakav način neće legalizirati okupaciju dijelova Bosne i Hercegovine.⁷⁵

Četvrtog juna 1993. godine Vijeće sigurnosti UN je sa 13 glasova za i dva protiv (Venecuela i Pakistan), usvojilo rezoluciju br. 836 o proširenju mandata UNPRO-FOR-a u Bosni i Hercegovini. Izražavajući svoju veliku zabrinutost o ozbiljnoj i ne-prihvatljivoj situaciji u Bosni i Hercegovini, odlučno pružiti zaštitu civilnom stanov-ništvu u sigurnosnim zonama u području RBiH, Vijeće sigurnosti UN je zaključilo proširiti njegov mandate, da bi se sigurnosne zone stavile u položaj da se odvratu od napada na njih. Trebalo je nadgledati primirje i zaposjesti ključne tačke i sudjelovati u dostavi humanitarne pomoći. Savjet sigurnosti UN je podvukao da su ove mjere samo prvi korak za smirivanje situacije i ne predstavljaju cilj mirovnog procesa.⁷⁶

⁷⁴ Vijeće sigurnosti UN. Blokirani plan Petorice, Oslobođenje, Broj 16148, 29. maja/svibnja 1993, 1.

⁷⁵ Njemačko-francuske konsultacije. Oslobođenje, Broj 16153, 3. juna/lipnja 1993, 1.

⁷⁶ EA, 18/1993, D. 377. Nakon dugotrajne rasprave u Vijeću sigurnosti UN, grupa nesvrstanih zemalja na čelu sa Venecuelom, predložila je poništavanje rezultata srpske agresije i skidanje embarga na isporuku oružja Vladi RBIH. Posebno izaslanstvo nesvrstanih zemalja je sa stalnim predstavnikom Venezuele pri UN Diegom Arriom posjetilo Srebrenicu 25. aprila i nakon posjete zaključilo da tu sigurnosnu zonu treba znatno povećati, a postrojbe UN ovlastiti da vojnim sredstvima nametnu poštivanje odluke Vijeća sigurnosti UN. Za vrijeme novog kruga pregovora u Vijeću sigurnosti UN 15. maja 1993. u dokumentu koji su pripremile nesvrstane zemlje stajalo je da koncept sigurnosnih zona neće uroditi plodom ako njihovu sigurnost ne bude garantirao i štitio UNPROFOR (C. Hodge, Velika Britanija i Balkan..., 151).

Na zasjedanju Savjeta EZ održanom u Luxemburgu od 7. do 9. juna 1993. godine ministri su pozdravili uspostavu sigurnosnih zona za Bošnjake, držeći se i dalje Vance-Owenovog plana kao konačnog mirovnog rješenju za Bosnu i Hercegovinu. Također je zaključeno da će sankcije protiv SRJ i bosanskohercegovačkih Srba i dalje biti dosljedno sprovedene. U slučaju da to situacija bude zahtijevala, zaključeno je da će EZ provesti ograničavajuće mjere i protiv Hrvatske.⁷⁷ Na sastanku ministara EZ sa američkim državnim sekretarom W. Christopherom održanom 9. juna 1993. dogovorena je saradnja između EZ, SAD i Rusije, sa ciljem zajedničkog postupka prema sukobima u bivšoj Jugoslaviji. EZ i SAD su se založile za uspostavu sigurnosnih zona. Predsjednik savjeta EZ Danac Nils Helvig Petersen pozvao je sve članove UN da pomognu u provođenju Rezolucije br. 836 Vijeća sigurnosti UN, koja je odobravalala slanje dodatnih trupa u Bosnu i Hercegovinu, radi zaštite sigurnosnih zona. Njemački ministar spoljnih poslova Klaus Kinkel je saopćio da su EZ i SAD molile Rusiju i islamske zemlje da upute trupe za uspostavu sigurnosnih zona. Ministri EZ su predložili UN da trupe traže u Bjelorusiji, Rusiji i Ukrajini, Tunisu, Pakistanu i Maroku. Britanski ministar Douglas Hurd je izjavio da se ne planira da se Srbi vojno prisile na povlačenje sa okupiranih teritorija i da su sankcije izolacije jedino oružje koje se protiv njih treba koristiti. Suprotno tome, nizozemski ministar Hans van den Bruck je ostao dosljedan u svojim izjavama i ponovo se zalagao za upotrebu sile da bi se okončao rat u Bosni i Hercegovini.⁷⁸ Državni sekretar W. Christopher je izrazio spremnost SAD da zračnim snagama zaštite trupe UN u sigurnosnim zonama.⁷⁹ Uskoro je Vijeće sigurnosti UN rezolucijom br. 844 od 18. juna donijelo odluku o slanju dodatnih 7.500 vojnika u Bosnu i Hercegovinu, koji su trebali biti angažirani na zaštiti sigurnosnih zona.⁸⁰

Ministri spoljnjih poslova i predstavnici članica NATO-a sastali su se 11. juna 1993. u Ateni da bi nastavili konsultacije o hitnim problemima sigurnosti i regionalnim sukobima. Učesnici su od svih strana zahtijevali da se borbe hitno prekinu i da se otvori put ka miru. Oni su osuđivali "etničko čišćenje" i druge zločine koji su i dalje vršeni u Bosni i Hercegovini i drugim dijelovima bivše Jugoslavije. Poseban apel je upućen na SRJ a također i na Hrvatsku da obustave svaku podršku mjerama koje su usmjerene protiv punog suvereniteta, teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti Republike Bosne i Hercegovine.⁸¹

⁷⁷ EA, 13-14/93, Z. 158.

⁷⁸ EZ i SAD o "sigurnosnim zonama". Prvi korak mirovnog plana. Oslobođenje, Broj 16160, 10. juna/lipnja 93, 1.

⁷⁹ EA, 13-14/93, Z. 157.

⁸⁰ Resolution 844 (1993.) des Sicherheitsrats der Vereinten Nationen über den Einsatz von Luftstreitkräften in Bosnien-Herzegowina, verabschiedet am 18. Juni 1993. in New York, EA, 18/1993. D. 377- D. 378.

⁸¹ Bulletin..., 19. Juni 1993, 580.

Nakon višemjesečne pauze u Ženevi se 12. juna 1993. godine sastalo Predsjedništvo R BiH u kompletnom osmočlanom sastavu. Kopredsjednik D. Owen je iznio prijedlog da umjesto postojećeg Predsjedništva imenuje koordinaciono tijelo u čiji sastav bi u ime srpskog naroda ušli Radovan Karadžić, Momčilo Krajišnik i Nikola Koljević. Taj prijedlog predstavnici HDZ Miro Lasić i Franjo Boras su svesrdno podržali, uslovljavajući svoj ostanak u Predsjedništvu njihovim imenovanjem u koordinaciono tijelo koje bi de facto rukovalo kompletnom situacijom u Bosni i Hercegovini.⁸²

U periodu od 12. do 19. juna 1993. godine predsjednik R BiH A. Izetbegović je u susretu sa nekoliko državnika pokušao da se založi za ukidanje embarga na dostavu oružja vladinim snagama u R BiH. U razgovoru sa francuskim predsjednikom Mitterrandom 12. juna 1993. godine zamolio ga je da se založi za skidanje embarga.⁸³ Nakon toga predsjednik A. Izetbegović se 18. juna susreo sa španskim predsjednikom vlade F. Gonzalesom i ministrom spoljnih poslova Javierom Solanom, koji se izjasnio da je protiv podjele Bosne i Hercegovine u tri odvojene države., ali je istovremeno i odbio zahtjev za skidanje embarga.⁸⁴ Nakon toga predsjednik Predsjedništva R BiH A. Izetbegović je posjetio Tursku, gdje je također tražio skidanje embarga na isporuku oružja.⁸⁵

Ohrabreni prećutnim stavom međunarodne zajednice na srpska osvajanja u istočnoj i srednjoj Bosni te činjenicom da su bosanski Srbi mogli nekažnjeno odbaciti Vance-Owenov plan, F. Tuđman i S. Milošević su počeli zajedno sa M. Bobanom i R. Karadžićem težiti nagodbi koja bi vodila definitivnom raspadu Bosne i Hercegovine. Ti novi prijedlozi su uključivali masovno preseljenje stanovništva i stvaranje tri nacionalno homogene republike. Uz posredovanje lorda D. Owena i T. Stoltenberga,⁸⁶ Tuđman i Milošević su se 16. juna 1993. godine dogovorili o izradi novog mirovnog plana. On je predviđao konfederalnu državu, koja bi se sastojala iz tri nacionalne republike. Dok je Vance-Owenov plan predviđao regionalizaciju R BiH u deset etnički miješanih kantona, povezanih u labavu konfederaciju, novi plan je predviđao Uniju sastavljenu od tri konstitutivne republike.⁸⁷ Na završetku pregovora lord Owen je izjavio da je Vance-Owenov plan za očuvanje multietničke države propao, savjetujući Bošnjacima da nove prijedloge ozbiljno uzmu u

⁸² Predsjedništvo jednoglasno - obustava svih sukoba, Oslobođenje, Broj 16164, 14. juna/lipnja 1993, 1.

⁸³ EA, 13-14/93, Z. 148.

⁸⁴ Ibidem, Z. 154

⁸⁵ Ibidem, Z. 155.

⁸⁶ Kopredsjednik Mirovne konferencije o bivšoj Jugoslaviji Cyrus Vance, 66-godišnji bivši državni sekretar SAD se povukao, želeći da u budućnosti više vremena posveti privatnom životu. To mjesto je prihvatio norveški ministar spoljnih poslova Torvald Stoltenberg. (Oslobođenje, Broj 16092, 3. aprila/travnja 1993, 1.

⁸⁷ EA, 16/93., Z. 183-184.

razmatranje.⁸⁸ Predsjednik R BiH A. Izetbegović je ovaj plan smatrao neprihvatljivim jer je bio u suprotnosti sa principima koji su bili dogovoreni na Londonskoj konferenciji 1992. godine. Zbog toga je zahtijevao hitan sastanak Generalne skupštine UN, da bi se spriječilo rasčlanjivanje RBiH - članice UN. SAD su se pokušavale distancirati od obavezivanja na jedinstvo Bosne i Hercegovine, pa je predsjednik Clinton izjavio: "Ja sam želio višenacionalnu državu u Bosni. Ali, ukoliko se same strane, uključujući bosansku vladu stvarno i iskreno sporazumiju o drugačijem rješenju, onda će Sjedinjene Države morati da ga razmotre veoma ozbiljno."⁸⁹

U provođenju te politike D. Owen je imao ključnu ulogu. Prvo je pokušao razbiti postojeće Predsjedništvo RBiH, predlažući da se po načelu pariteta umjesto legalnog Predsjedništva uspostavi devetočlano koordinaciono tijelo u kojem bi po tri člana predstavljala srpski, hrvatski i bošnjački narod. D. Owen je nastojao prisiliti predsjednika Predsjedništva RBiH A. Izetbegovića da pristane na podjelu Bosne i Hercegovine. Da bi ostvario taj cilj nastojao je aktivnije angažirati Fikreta Abdića, člana Predsjedništva, koji je podržavao podjelu u tri republike, koje bi bile konstituisane na etničkoj osnovi. Na sastanku Predsjedništva BiH u Ženevi krajem juna 1993. pokazao se uspjeh Owenove taktike da stvori jaz između hrvatskih i bošnjačkih članova Predsjedništva, između federalnog i konfederalnog koncepta države.⁹⁰

⁸⁸EA, 13-14/93, Z. 163. List Times je još 24. maja pisao da je "Vance-Owenov plan preminuo nakon duge i teške bolesti" (London. Diplomatska predaja bez borbe. Oslobođenje, Broj 16144, 25. maja/svibnja 1993, 3). Nastojanja međunarodne zajednice da se okončaju ratna zbivanja u Bosni i Hercegovini 1993. godine mirovnim pregovorima doživjela su neuspjeh. Planovi, u kojima je ključnu ulogu imao lord Owen, temeljili su se na teritorijalnoj i političkoj podjeli Bosne i Hercegovine. Iako je Ženevska konferencija u načelu prihvatila suverenitet Bosne i Hercegovine, Vance-Owenov plan je instalirao načelo nacionalne podjele u procentima, o teritorijalnom komadanju Bosne i Hercegovine. On je samo nakratko prekrpio razmimoilaženja evropskih čelnika prema politici u Bosni i Hercegovini, iako je od početka bilo jasno da je on neprovodiv, jer nije sadržavao odredbe o mjerama prinude nužnim za njegovu provedbu. Britanski ministri su isticali da se ni u kom slučaju borbene snage neće koristiti za provedbu Vance-Owenovog mirovnog plana. Oni su za neuspjeh plana okrivljavali nedosljednost u politici Washingtona prema Bosni i Hercegovini te izbjegavanje da se angažiraju američke kopnene vojne snage. Ta nedosljednost se ispoljavala u tome što nije bilo dosljedne primjene politike "ukini i udri" koju je Washington zagovarao, a uvjetovana je stavovima Francuske i Velike Britanije, koje su upozoravale na opasnost za njihove postrojbe na terenu. To je na američku vladu utjecalo da se vrlo brzo odustajalo od niza inicijativa. (C. Hodge, Velika Britanija i Balkan..., 174).

⁸⁹L. Silber-A. Litl, Smrt Jugoslavije..., 319.

⁹⁰C. Hodge, Velika Britanija i Balkan..., 156-157. Zapovjednik snaga UN-a general Jean Cot je izrazio uvjerenje da bi se u slučaju da su potpuno sačuvani arhivi Ženevske konferencije, mogla dokazati direktna odgovornost Owena i Stoltenberga za sukobe u Krajini u septembru 1993., kada se Fikret Abdić priklonio vođstvima bosanskohercegovačkih Srba i Hrvata. O ulozi lorda Owena u pregovorima predsjednik RBiH Izetbegović je izjavio: "To je klasičan primjer vođenja real-politike. Počeo je sa snažnim i sistematskim pritiskom na našu vladu ne bi li se prihvatila podjela zemlje, čak i moguća podjela Sarajeva, a potom se usprotivio bombardiranju srpskih položaja unatoč tome što su nastavili s agresijom. Ustvrdio je potom kako su Srbi vlasnici 65% teritorija Bosne i Hercegovine i naposljetku pokušao razbiti i postojeće Predsjedništvo RBiH, predlažući da se po načelu pariteta

Povjerenik EZ, Hans van den Broek je ustvrdio kako međunarodna zajednica mora ili braniti građane RBiH ili im priznati pravo na samoodbranu. Evropski parlament se oglašio snažnim kritikama na račun posrednika D. Owena, koji je i dalje imao glavnu ulogu u mirovnim pregovorima, zbog snažne podrške Velike Britanije.⁹¹ Vijeće sigurnosti UN je 20. juna osudio srpske napade na Sarajevo, zahtijevajući podizanje opsade. Srbima i Hrvatima je prebačeno da sprječavaju dostavu humanitarne pomoći za Sarajevo.⁹²

Susret šefova država i vlada EZ održan je u Kopenhagenu od 21. do 23. juna 1993. Glavna tema razgovora na zasjedanju su bile privredna situacija u EZ i rat u bivšoj SFRJ. Ministri EZ su na ovom zasjedanju naglašavali da je državno jedinstvo Bosne i Hercegovine i nakon propasti Wance-Owenovog plana osnova za svako mirovno rješenje. Naglašeno je da neće biti prihvaćeno od Hrvata i Srba diktirano rješenje na račun Bošnjaka. Vijeće Evrope je pokazalo svoju odlučnost da se svako mirovno rješenje mora temelji na nezavisnosti, suverenitetu i teritorijalnoj nepovredivosti Bosne i Hercegovine, na zaštiti ljudskih prava i nepriznavanju nasilno zauzetih oblasti. Vijeće se također priključilo zahtjevu Vlade RBiH za hitno primirje radi dostave humanitarne pomoći bosanskohercegovačkom stanovništvu, naglašavajući da je za siguran prolaz humanitarnih konvoja potrebna široka međunarodna podrška.⁹³ Na sastanku sa predsjednikom Predsjedništva RBiH A. Izetbegovićem evropska Trojka je odbila zahtjev za skidanje embarga na uvoz oružja za RBiH, pa je njemački ministar Hellmut Kohl ostao izolovan sa svojim zahtjevom.⁹⁴

Tridesetog juna 1993. godine Vijeće sigurnosti UN je odbilo prijedlog da se skine embargo na uvoz oružja za Vladu RBiH. Od 15 članova Savjeta sigurnosti samo je šest bilo za (SAD i još pet zemalja), dok su Rusija, Kina, Velika Britanija, Francuska i Španija bile suzdržane, braneći svoj stav sa argumentom da bi to ugrozilo njihove vojnike angažirane u Bosni i Hercegovini. Pred sjednicu Vijeća sigurnosti na Zapadu su lansirana čak četiri scenarija kojim se predviđalo šta će se desiti u slučaju skidanja embarga, u suštini samo dva a ostali su varijanta prethodnih. Oni su sadržavali elemente koje su zapadni političari najčešće isticali – da će skidanje embarga samo dovesti do još većih ubijanja i da će biti ugrožena sigurnost njihovih trupa u Bosni i Hercegovini.⁹⁵

umjesto legalnog Predsjedništva uspostavi devetočlano koordinacijsko tijelo, u kojem bi po tri člana predstavljala srpski, hrvatski i bošnjački narod. U svemu što je tada predlagao i činio lord Owen uživao je potporu Miloševića i Tuđmana.”

⁹¹ Ibidem, 158.

⁹² EA, 16/1993, Z 181.

⁹³ Bulletin, Nr 60, 8. Juli 1993., 638.

⁹⁴ EA, 13-14/93, Z. 160.

⁹⁵ Diplomacija prevare i laži, Oslobođenje, Broj 16189, 1. jula/srpnja 1993, 3.

Nepokolebljivi u svom odbijanju skidanja embarga su bile Rusija, Francuska i posebno Velika Britanija, koje su isticale svoje posebne zasluge za sprječavanje još veće humanitarne katastrofe Bosne i Hercegovine, naglašavajući da je previše oružja u BiH, da bi naoružanje snaga RBiH dalje pogoršalo situaciju i izazvalo nova krvoprolića i nedužne žrtve, onemogućilo političko rješenje krize u čemu su za sebe rezervisale priznanja i komplimente, i naravno upozorili da bi naoružanje Bošnjaka vrlo naljutilo Srbe i Hrvate, koji bi se osvetili mirovnim trupama. Velika Britanija, Francuska i Rusija su intenzivno pritiskale članove Vijeća sigurnosti, posebno one neutralne - Brazil, Mađarsku i Novi Zeland - da ne glasaju za skidanje embarga. Nakon što je spriječena jedna od politički najapsurdnijih i najnezakonitijih odluka ambasadorica SAD u UN Madeleine Albright je u svog govoru nakon glasanja naglasila da Vijeće sigurnosti mora nastaviti da traži način da se vrati povjerenje. Ona je podvukla da je status quo neprihvatljiv i da to mora biti jasno svima. U sučeljavanju sa opstrukcijama rekla je da Vlada SAD nastavlja da vjeruje da i dalje sve opcije za nove i oštrije mjere moraju ostati otvorene i nijedna od njih ne smije biti unaprijed odbačena, ili isključena iz razmatranja.⁹⁶

Na sastanku sa grčkim premijerom Konstantinom Mitsotakisom ruski predsjednik Jelcin je naglasio harmoničan odnos Grčke i Rusije u jugoslavenskom pitanju u Ujedinjenim nacijama, nasuprot suprotnostima sa SAD, upozoravajući da će Rusija u pitanju skidanja embarga na oružje za Bosnu i Hercegovinu iskoristiti pravo veta.⁹⁷

U Vijeću sigurnosti UN embargo na naoružanje RBiH su podupirale Rusija, Kina, Francuska, ali je Velika Britanija smatrana glavnom preprekom. Britanska vlada je zastupala stav da nikakva intervencija na strani bosanskohercegovačke Vlade nema izgleda na uspjeh bez angažiranja velikih kopnenih snaga te da bi tada trebalo računati sa velikim ljudskim gubicima. Među evropskim saveznicima Njemačka je bila najveći zagovornik

⁹⁶ Evropska Trojka ne da oružje BiH, Oslobođenje, Broj 16189, 1. jula/srpnja 1993, 1. Ankete koje su provedene o aktualnim pitanjima u BiH, angažiranja vojnih snaga za dostavu humanitarne pomoći i prinudnoj uspostavi mira, pokazale su dubok jaz između zvanične politike i stavova javnog mnijenja. Anketa Galup-Instituta iz Londona pokazala je da postoji znatna podrška britanskog javnog mnijenja za angažiranje britanskih vojnih snaga za dostavu humanitarne pomoći ugroženom stanovništvu u BiH. U aprilu 1993. 73% anketiranih se izjasnilo za tu soluciju. Prema anketi Eurobarometra iz Parisa, u februaru 1994. 90% Francuza se izjasnilo da se, ako je potrebno i vojnom silom, omogući dostava humanitarne pomoći. (Andreas Hasenclaver, *Die Macht der Moral in der internationalen Politik und Krieg in Bosnien*, Campus Fachbuch, 2001, 393.). U maju 1993. 68% anketiranih u SAD je bilo uvjereno da će se, nakon prvih gubitaka u BiH, izjasniti protiv vojne intervencije. (Ibidem, 398)

⁹⁷ P. Bonin, *Rußland...*, 53. Važan faktor koji je komplicirao odluku o oštrijim mjerama SAD prema SRJ i bosanskohercegovačkim Srbima je bila unutrašnje-politička situacija u Rusiji. Od početka Clintonovoj administraciji je bilo jasno da je uspjeh demokratskih i privrednih reformi u Rusiji od najvišeg spoljno-političkog prioriteta. Zbog toga se vodila suzdržanija politika prema SRJ, jer bi za opoziciju u Rusiji protivsrpske mjere dale dodatno sredstvo opoziciji. (Th. Paulsen, *Die Jugoslawienpolitik...*, 119).

podizanja embarga na oružje, dok je Velika Britanija cijelo vrijeme bila protivnik. Svojim tvrdnjama da je u pitanju “građanski rat uvjetovan vjekovnom mržnjom”, britanski predsjednik vlade John Major je oblikovao politiku Zapada, sprečavajući promjenu međunarodnog stava o zbivanjima u Bosni i Hercegovini. Zajedno sa Francuskom i Rusijom, u junu 1993. godine Velika Britanija je blokirala namjeru za skidanje embarga, na koju je H. Kohl pristao u interesu zajedničke evropske politike.⁹⁸

Promjena držanja svjetske zajednice prema zbivanjima u Bosni i Hercegovini se uskoro jasno pokazala. Na sastanku šefova Vlada sedam vodećih industrijskih zemalja svijeta i EZ, održanom u Tokiju od 7. do 9. jula 1993. godine u političkoj deklaraciji “Za sigurniji i humaniji svijet” objavljenoj drugog dana trodnevne konferencije, učesnici su usvojili nekoliko zaključaka. Suočeni sa sve bržim pogoršanjem situacije u bivšoj Jugoslaviji, oni su reafirmisali svoju odlučnost da se očuva teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine i da se situacija razriješi na osnovu principa Londonske konferencije. Oni se nisu slagali sa rješenjem koje diktiraju Srbi i Hrvati na račun Bošnjaka i nisu prihvatili nikakvo teritorijalno rješenje bez saglasnosti sve tri strane. Naglasili su da ako Srbi i Hrvati ustraju u komadanju R BiH kroz promjenu granica silom ili etničkim čišćenjem, suočit će se sa bojkotom međunarodne zajednice i neće moći očekivati nikakvu ekonomsku ili trgovačku pomoć, posebno u obnovi. Učesnici su insistirali da Rezolucije Vijeća sigurnosti UN moraju biti primjenjene odmah, kako bi se zaštitili civili i obavezali su se da će pomoći generalnom sekretaru UN da primijeni rezoluciju 836 Vijeća sigurnosti UN slanjem trupa, zračnom zaštitom snaga UNPROFOR-a, finansijskim i logističkim doprinosima ili odgovarajućom diplomatskom akcijom. Postignuta je saglasnost i o tome da sankcije treba održavati sve dok se ne ostvare odgovarajuće rezolucije Vijeća sigurnosti UN. Naglašeno je i da treba povećati priliv humanitarne pomoći.⁹⁹

Osmog jula 1993. godine održana je konsultativna sjednica Predsjedništva R BiH, kojoj su prisustvovali i predstavnici parlamentarnih opozicionih stranaka, na kojoj se razgovaralo o prijedlogu F. Tuđmana i S. Miloševića o konfederalizaciji Bosne i Hercegovine na etničkom principu. Istaknut je jedinstven stav da se ne mogu prihvatiti oni prijedlozi koji bi vodili razgradnji i dokidanju Bosne i Hercegovine kao države, niti prihvatiti faktičko stanje do kojeg je došlo genocidnim radnjama i drugim vrstama ratnih zločina i silom zauzetih prostora. Međutim, trebalo je prihvatiti i najozbiljnije razmotriti svaku inicijativu koja bi što prije mogla dovesti do pravičnog mira i prestanka stradanja ljudi.¹⁰⁰ Na sjednici Predsjedništva R BiH, održanoj 10. i 11. jula 1993.

⁹⁸ Norman Cigar, *Genocid u Bosni. Politika “etničkog čišćenja”*, Sarajevo, 1998, 205.

⁹⁹ EA, 15/93, Z. 174; Deklaracija “Grupe 7” o BiH. Odbačen diktat Srbije i Hrvatske, Oslobođenje, Broj 16189, 9. jula/srpnja 1993, 1.

¹⁰⁰ Sastanak Predsjedništva BiH i parlamentarnih stranaka. Razmotriti svaku inicijativu, Oslobođenje, Broj 16189, 9. jula/srpnja 1993, 1.

godine u Zagrebu razmatran je i dalje razrađivan prijedlog ustavnog ustrojstva Bosne i Hercegovine. Postignuta je saglasnost da se ustrojstvo BiH kao složene države iznagli na tragu savezne države, odnosno federacije, u kojoj se obezbjeđuje ravnopravnost građana i jednakopravnost tri konstitutivna naroda. Predsjedništvo je bilo saglasno da se teritorije saveznih jedinica ne formiraju isključivo na etničkom principu, niti su se one mogle smatrati nacionalnim teritorijama. Također je postignuta saglasnost da međunarodni subjektivitet pripada Bosni i Hercegovini, a savezne jedinice ne mogu stupati u međunarodne sporazume i aranžmane kojima se dovode u pitanje interesi i teritorijalni integritet BiH, kao i ostalih saveznih jedinica.¹⁰¹ Novi plan sadržavao je ne samo jasno odbacivanje srpsko-hrvatskog nacrt, nego se zalagao za Vance-Owenov plan, ukoliko Bosna i Hercegovina bude pretvorena u federaciju. Nasuprot federalnih jedinica trebala je biti obrazovana centralna vlada sa širokim kompetencijama posebno u oblasti ljudskih prava, spoljne, privredne i socijalne politike, a federalne jedinice ni u kom slučaju nisu mogle biti obrazovane isključivo prema etničkim kriterijima.¹⁰²

Na završetku zasjedanja Savjeta EZ o općim nadležnostima održanom 19. i 20. jula 1993. godine, na prijedlog Savjeta njegov predsjednik, belgijski ministar spoljnjih poslova Willi Class je upućen u mirovnu misiju u bivšu Jugoslaviju. Njen cilj je bio da "ubijedi predstavnike svih strana u nužnost postizanja rješenja pregovorima". Na zasjedanju je došlo do sukoba u vezi sa uvođenjem sankcija protiv Hrvatske, koje je predložio britanski ministar spoljnjih poslova D. Hurd. Hrvatskoj je, ipak, jasno stavljeno do znanja da ministri i tu opciju ozbiljno uzimaju u obzir.¹⁰³

Pred početak novog kruga pregovora u Ženevi, na političkoj sceni Velike Britanije Bosna i Hercegovina je dobivala sve značajnije mjesto. Spremajući se u posjetu Moskvi, bivša britanska premijerka Margaret Thatcher braneći se od napada da stalno zagorčava život svom nasljedniku Johnu Majoru, ukazala je na nedosljednost evropske politike prema Bosni i Hercegovini. Mogućnost velike ofanzive na Sarajevu, o čemu je pisala britanska štampa, potakli su utjecajna imena iz vojnih krugova da potegnu pitanje vojne intervencije. Nekoliko vodećih stručnjaka je potvrdilo da su neki članovi Parlamenta sugerisali da "nisu dobrodošla mišljenja koja idu u prilog vojnoj intervenciji". Akcija bh. Informativnog centra u Londonu da se u posjetu Sarajevu pošalje pet britanskih parlamentaraca avionom, koji bi bio napunjen lijekovima nije dobio zeleno svjetlo Ministarstva spoljnjih poslova jer je ministar Douglas Hogg objasnio da je bezbjedonosna situacija kritična. Dva dana nakon toga svi britanski mediji su obavještavali o "posjeti pjevačice – modela sa grudima 160 mm Samantha Fox britanskim trupama, koje su služile u BiH." Sve češće se potvrđivao duboki jaz između britanske zvanične politike i javnog mnijenja. Dvadeset drugog

¹⁰¹ Jednoglasno: BiH Federacija, Oslobođenje, Broj 16192, 12. jula/srpnja 1993, 1.

¹⁰² EA, 15/93, Z. 165.

¹⁰³ EA, 17/93, Z. 181.

jula 1993. u Londonu je promovirana nova organizacija pod nazivom “Pravda za mir” koja je okupljala desetine uglednih advokata iz polja međunarodnih ljudskih prava, koji su namjeravali istražiti sve pravne i moralne propuste odnosa međunarodne zajednice prema BiH. Paddy Ashdown, vođa Liberal-demokratske stranke, bivši oficir i političar, koji se više od godinu dana zauzimao za vojnu intervenciju u Bosni, smatrao je da političari u Velikoj Britaniji znaju šta se dešava i treba da im se pomogne da shvate da se sukob može proširiti znatno više nego što oni misle.¹⁰⁴

Krajem jula 1993. godine oko stotinu kongresmena i senatora potpisalo je otvoreno pismo Kongresne komisije za sigurnost i saradnju u Evropi predsjedniku Billu Clintonu, od koga su u 7 tačaka zatražili odlučnu i snažnu akciju da zaustavi novu ofanzivu srpskih snaga na Sarajevo. U otvorenom pismu članovi oba doma američkog Kongresa i Helsinške komisije su izražavali duboko neslaganje sa izjavama državnog sekretara W. Christopfera, pogotovo sa njegovim uvjerenjem da “SAD čine sve što mogu” i da “više ništa ne može biti učinjeno”... Oni su podvlačili da je Sarajevo do sada predstavljalo dokaz mogućnosti da različite evropske kulture i religije mogu da žive zajedno uprkos različitosti među njima, a da ono danas simbolizira borbu civiliziranog svijeta protiv sila mržnje, terora i agresije. “Ukoliko se odmah ne poduzmu odlučne akcije, da se spasi ovaj grad”, podvlačili su kongresmeni i senatori, “Sarajevo će postati i simbol kompletnog promašaja međunarodne zajednice da živi u skladu sa svojim opredjeljenjima i obavezama, bez obzira na to koliko neko pokušava da prikrije te činjenice”. Osim zajedničkog pisma mnogi kongresmeni i senatori su uputili predsjedniku Clintonu i sopstvena pisma, ili dali izjave za medije, što je trebalo dovesti do zaokreta od koga će u velikoj mjeri zavisiti i američke pozicije u savremenom svijetu.¹⁰⁵

Pregovori o Bosni i Hercegovini u Ženevi su nastavljeni 27. jula 1993. godine plenarnom sjednicom, na kojoj su posrednici D. Owen i T. Stoltenberg predložili novi plan, koji je predviđao obrazovanje tri republike, koje se neće temeljiti samo na etničkim kriterijima. Tim planom trebalo je postići kompromis između težnji Hrvata i Srba o konfederaciji i težnji vlade Bosne i Hercegovine o jedinstvenoj centralnoj državi. Kakav je bio stav bosanskohercegovačke delegacije pokazalo se kada je Predsjednik RBiH Izetbegović doveo sporazum u pitanje sa primjedbom da “pravni status Unije” nije bio u potpunosti objašnjen i jedinstvo Bosne i Hercegovine nije

¹⁰⁴ Britanija se ponovo okreće BiH. Tačerova kritikuje EZ. Oslobođenje, Broj 16203, 23. jula/srpnja 1993, 3. Tom prilikom je izjavila: “Ja govorim što govorim. Ne da bih napala Mejdžora, već zato što ne mogu da vjerujem da Evropa može da dozvoli “etničko čišćenje” u svom srcu. Na tlu Evrope u ovom vijeku smo se borili u dva svjetska rata da bi napravili svijet u kome će vladati mir i demokratija. Evropskoj zajednici nedostaje liderstvo. Odlučivanje konsenzusom je farsa jer će se uvijek naći neko ko će podržati liniju da ne treba ništa učiniti. Bosanci su to platili krvlju.”

¹⁰⁵ Zahtjev kongresmena i senatora Klintonu. Srbima ultimatum – Ovenu suspenzija, Oslobođenje, Broj 16205, 25. jula/srpnja 1993, 1.

bilo osigurano.¹⁰⁶ Posrednici Owen i Stoltenberg su 30. jula 1993. godine obznanili da su se predstavnici sve tri strane u osnovi dogovorili o ustavno-pravnoj strukturi BiH. Prema tome, Bosna i Hercegovina ostaje država u međunarodno priznatim granicama. Sastojće se od tri republike, koje ne smiju biti zasnovane isključivo na nacionalnoj osnovi. Međunarodni subjektivitet će pripadati državi Bosni i Hercegovini, koja ostaje članica Ujedinjenih nacija.¹⁰⁷ Granice republika su trebale biti predmet daljih pregovora.¹⁰⁸ U to vrijeme vojska SR je pokrenula veliku ofanzivu na području Igmana, odakle se mogao nadzirati glavni smjer opskrbe Sarajeva. Nakon što je gotovo 2000 granata ispaljeno na položaje ABiH predsjednik A. Izetbegović je napustio pregovore u Ženevi dok se srpske trupe ne povuku sa Igmana. Predsjednik SAD Bill Clinton je za neuspjeh pregovora okrivio protivljenje evropskih zemalja skidanju embarga, preispitujući mogućnost razbijanja opsade, uključujući i jednostranu vojnu intervenciju.¹⁰⁹ Nakon principijelnog slaganja Velike Britanije i Francuske američki dužnosnici su objavili kako neposredno predstoji djelovanje zračnih snaga u slučaju da srpske snage nastave stezati obruč oko Sarajeva. Nakon sporazuma po kojem su Srbi Igman prepustili postrojbama UN utišali su se zahtjevi za zračnim udarima. U međuvremenu je postignut dogovor po kojem će u svakoj vojnoj akciji zajednički odlučivati NATO i UN. Budući da su se javljale sve dublje razlike između Velike Britanije i SAD u vođenju politike prema Bosni i Hercegovini, za NATO savez i UN je razrađen poseban projekat "dvostrukog ključa." Kada se 9. avgusta sastao NATO, nacrt deklaracije je razvodnjen, pa se priznalo da ne postoji volja za pokretanjem zračnih udara. Naredni mjesec su propali mirovni pregovori. Sarajevo je ostalo pod opsadom, artiljerijski napadi su se privremeno utišali, ali je još jednom izbjegnuta opasnost od zračnih udara na srpske položaje.¹¹⁰

Nakon vanredne sjednice Savjeta NATO-a posvećenoj situaciji u Bosni i Hercegovini i podršci ženevskim mirovnim pregovorima, održanoj u Bruxellesu 2. avgusta 1993. godine generalni sekretar Manfred Wörner je 2. avgusta 1993. godine dao izjavu za štampu. Naglasio je da Savjet NATO-a podržava pregovore u Ženevi koji teže da se postigne pravedno rješenje prihvatljivo za sve, a koje počiva na principima Londonske konferencije. Istakao je da je NATO spreman učestvovati u praktičnom

¹⁰⁶ Gustav E. Gusenau, *Südslawische Lage*, u: *Österreichische Militarzeitschrift*, Wien, 6/1993, 550.

¹⁰⁷ BiH ostaje država. Oslobođenje, broj 16211, 31. jula 1993, 1. U intervjuu za Radio-televiziju BiH predsjednik Predsjedništva RBiH A. Izetbegović je izjavio: "Glavni cilj na pregovorima je bio da BiH opstaje kao država, jer su tendencije bile da se ona demontira i da se od nje stvore tri države koje bi bile vrlo labavo vezane u nekakvu konfederaciju. To nam je nakon četiri dana vrlo teških i napornih pregovora i uspjelo – ona je definirana kao država. Ostalo je da se čitav niz detalja u toj konstrukciji popuni."

¹⁰⁸ EA, 17/93, Z. 184.

¹⁰⁹ C. Hodge, *Velika Britanija i Balkan...*, 163.

¹¹⁰ *Ibidem*, 168.

provođenju takvog rješenja, pod pokroviteljstvom Vijeća sigurnosti UN. Predstavници Saveza su smatrali humanitarne uvjete u Bosni i Hercegovini, posebno u Sarajevu, katastrofalnim. Ministri su uputili poruku svim stranama, da su članice odlučne poduzeti djelotvorne mjere, za podršku zaključaka Vijeća sigurnosti UN od 22. jula 1993. godine. Savez je spreman svoje zračne snage sprovesti na temelju Rezolucije 836 Vijeća sigurnosti UN u slučaju napada na vojnike UNPROFOR-a. Manfred Wörner je također izjavio da bosanskohercegovački Srbi ukoliko i dalje nastave napade na "plave šljemove", sprječavaju dostavu humanitarne pomoći i da i dalje drže Sarajevo u opsadi, moraju računati sa zračnim napadima. Na istom sastanku SAD se nisu mogle probiti sa zahtjevima za izvođenje zračnih udara na položaje bosanskohercegovačkih Srba. Odlučeno je samo o poduzimanju hitnih priprema za oštrije mjere, među kojima je bilo poduzimanje zračnih napada, koji su trebali pogoditi "odgovorne u Bosni i Hercegovini."¹¹¹

Ohrabrena upozorenjem NATO saveza bosanskohercegovačka delegacija je odlučila da ostane na pregovorima u Ženevi, obavještavajući Glavnog sekretara UN B. B. Ghalija, Vijeće ministara Evropske zajednice i njenog predsjedavajućeg W. Klasa da pregovori moraju krenuti drugim tokom i da se ne smije polaziti od stanja na terenu pri crtanju mapa, jer svijet ne smije priznati silom osvojene teritorije. Insistiralo se na dosljednoj primjeni principa Londonske konferencije.¹¹² Savjet NATO-a se ponovo sastao 9. avgusta 1993. godine i odobrio osnove plana angažiranja za eventualnu vojnu operaciju. Za njeno provođenje trebalo je dobiti odobrenje generalnog sekretara NATO-a i saglasnost Savjeta.¹¹³

Posrednici Owen i Stoltenberg su pozive za nastavak pregovora u Ženevi uputili nakon što su dobili informacije od vojnih snaga UN da su se srpske snage povukle sa Igmana i Bjelašnice.¹¹⁴ Na pregovorima u Ženevi učestvovali su predsjednici Izetbegović, Tuđman, Milošević i Momir Bulatović. Nakon četrnaestodnevnog prekida, mirovni pregovori u Ženevi su nastavljani 16. avgusta 1993. godine. U komentaru Glasa Amerike 19. avgusta, koji je predstavljao zvanični stav američke Vlade,

¹¹¹ EA, 7/1994, D. 214 - D. 215; EA, 17/1993, Z. 191.

¹¹² Brisel produžio Ženevu, Oslobođenje, broj 16215, 4. avgusta/kolovoza 1993, 1.

¹¹³ EA, 7/1993, D. 216 - D. 217.

¹¹⁴ U izjavi koju je dao za Radio BiH o nastavku ženevskih pregovora predsjednik RBiH A. Izetbegović je rekao da nema drugog izbora nego da se prihvati podjela po etničkom principu. Optužio je Zapad da je nametnuo rat i da je jedina alternativa podjeli nastavak rata. "Mi želimo mir u BiH. Mislim da je velika šansa Bosne i Hercegovine upravo u miru i to onakve BiH kakvu mi svi priželjkujemo. Onu što smo je nazvali lijepim licem Bosne i Hercegovine, to će se ponovo pojaviti. U miru će doći do izražaja normalni ljudi, a ne kaplari, ne nosioci raznih nakaznih ideologija, ne komandanti nekakvih vojski koje okolo siluju i ubijaju, Sići će sa scene ako se rat obustavi. Nama, Bosni, treba mir. Prema tome, držim da je to jedina šansa da se Bosna i Hercegovina spasi" – istakao je, između ostalog, predsjednik Izetbegović. (Bosni je nametnuta podjela, Oslobođenje, broj 16227, Sarajevo, 16. avgusta 1993, 1.).

naglašeno je da je rješenje u Ženevi, koje će se eventualno postići, jedino dugoročno rješenje, ali uvjet koji postavljaju SAD je da Bosna i Hercegovina mora ostati jedinstvena država. Naglašeno je da je stvar njenih naroda da dogovorom odluče da li će njihova država biti federacija illi konfederacija. Bitno je da svaki dio mora biti sposoban za život.¹¹⁵

U središtu razmatranja u Ženevi je bila uspostava unutrašnjih granica. Posrednici Owen i Stoltenberg su 20. avgusta predložili novi plan i novu kartu. Njihov prijedlog je utvrdio teritorijalno razgraničenje konstitutivnih republika tako što je republici sa većinskim bošnjačkim stanovništvom pripalo 28,29%, republici sa većinskim hrvatskim stanovništvom 16,59%, a republici sa većinskim srpskim stanovništvom 52,08% teritorije Bosne i Hercegovine. Osim toga, oblast Sarajeva, koja je obuhvatala 3% teritorija trebala je da pripada republikama sa većinskim bošnjačkim i srpskim stanovništvom.¹¹⁶

Kopredsjednik Ženevske konferencije u ime UN T. Stoltenberg je u svom izvještaju Vijeću sigurnosti UN 24. avgusta 1993. tvrdio da je mapa podjele BiH na tri etničke republike rezultat dogovora triju bh strana a ne prijedlog kopredsjednika. On i D. Owen su jasno potvrdili da će suverenitet, nezavisnost i teritorijalni integritet BiH biti obezbijedjeni i da će se njeno članstvo u OUN nastaviti. Uz to oni su tražili da se osiguraju čvrste garancije za zaštitu ljudskih prava i slobode kretanja na cijelom prostoru zemlje, da se u ustavne principe ugradi pravom izbjeglica i prognanih osoba na povratak njihovim domovima i da se Visokom komesarijatu UN za izbjeglice povjeri uloga u osiguranju tog povratka. Sve je to, kako je naglasio, utvrđeno predloženim dokumentima mirovnog plana. Ključni argument očuvanja Bosne i Hercegovine kao suverene, nezavisne države sa integralnim teritorijem sadržaj je u obradi prijedloga dogovora u Ženevi, po kojem ustav neće moći biti stavljen van snage i po kome nijedna od buduće tri republike iz sastava BiH neće moći da se izdvoji iz ove unije bez suglasnosti dviju preostalih republika. Ukoliko te suglasnosti ne bi bilo, odluku za izdvajanje konačno bi donijelo Vijeće sigurnosti. Istoga dana Vijeće sigurnosti UN je nastavilo konsultacije o prijedlogu rezolucije o principima koja bi trebala da reafirmira suverenost, nezavisnost i teritorijalni integritet BiH i da podvuče neprihvatljivost podjela Republike po etničkoj liniji.¹¹⁷ Vijeće sigurnosti UN je zatim usvojilo rezoluciju br. 859 o situaciji u Bosni i Hercegovini. S ukazom na svoje ranije usvojene rezolucije i u naglašavanju suverenosti, teritorijalne nepovredivosti i političke nezavisnosti Bosne i Hercegovine, kao i u vezi s tim

¹¹⁵ Stav američke vlade. BiH mora ostati jedna država, Oslobođenje, Broj 16231, Sarajevo 20. avgusta /kolovoza 1993, 1.

¹¹⁶ EA, 18/93, Z. 203- 204.

¹¹⁷ Ivica Mišić, Stoltenbergov izvještaj Vijeću sigurnosti – Ženevske mape – rezultat dogovora, Oslobođenje, Broj 16234, 23. avgusta/kolovoza 1993, 4.

odgovornosti Vijeća sigurnosti UN, te u naglašavanju toga da RBiH kao članica UN uživa prava predviđena u Povelji UN, sa žaljenjem je konstatirano da je Bosna i Hercegovina i dalje bila predmet prekršaja protiv usvojenih rezolucija, posebno od strane bosanskohercegovačkih Srba. Ponovo su se osuđivali svi ratni prestupi i drugi prekršaji protiv međunarodnog ratnog prava, bez obzira od koga su počinjeni. Posebna zabrinutost je izražena zbog nastavljanja opsade Sarajeva, Mostara i drugih ugroženih gradova i naglašeno je da je neprihvatljivo osvajanje oblasti uz upotrebu nasilja i uz praksu "etničkog čišćenja." Ponovo su istaknuti principi koji su prihvaćeni na Londonskoj konferenciji.¹¹⁸

Američki predsjednik Bill Clinton je 30. avgusta 1993. nakon sastanka sa predsjednicima karipskih zemalja izjavio da će uputiti američke trupe u sastavu međunarodnih mirovnih snaga da pomognu provođenje mirovnog plana u Bosni i Hercegovini ukoliko dođe do zaključka da je plan pošten i prihvatljiv."Da li ću biti spreman da to uradim ili ne", - rekao je predsjednik Clinton, "zavisi od toga da li će dogovor biti fer i u potpunosti prihvaćen od bosanske Vlade, te da li je on provodiv." Ovo je bio prvi put nakon dužeg vremena da je predsjednik Clinton progovorio o američkoj spremnosti da uputi trupe u Bosnu i Hercegovinu u sastavu međunarodnih mirovnih snaga o čemu je inače izrazio načelnu spremnost tokom pregovora o Vance-Owenovom planu. Ovom izjavom predsjednik Clinton je nastojao i da otkloni sumnju koju su posebno isticali Britanci, da SAD nastoje da izbjegnu učesće svojih kopnenih snaga u implementaciji mirovnog plana. Istovremeno, predstavnici američke administracije su ponovo potvrdili da je Pentagon aktivno radio na planiranju akcije provođenja mirovnog plana za BiH sa saveznicima iz NATO-a i da se trenutna procjena o broju američkih pripadnika u zajedničkim međunarodnim snagama koje treba da budu upućene u BiH kretala oko 20.000. U svojoj izjavi predsjednik Bill Clinton je posebno podvukao da će za konačnu odluku biti neophodne procjene vojnih stručnjaka da je operacija izvodiva i da je angažman mirovnih trupa vremenski ograničen. S obzirom na trenutak u kojem je došla ta izjava, komentirana je kao sračunata poruka koja će ohrabriti mirovni proces u Ženevi ali i ojačati pozicije Vlade BiH u ovim pregovorima.¹¹⁹

Novi krug ženevskih pregovora počeo je 31. avgusta 1993.. Predsjednik Izetbegović upoznao je kopredsjednike sa odlukama proširenog sastava Skupštine RBiH i ukazao na stavove do kojih će se držati njena delegacija. Dan ranije sastao se sa specijalnim američkim izaslanikom Charlesom Redmanom, a tokom dana i sa ruskim Vitalijem Čurkinom, koji je pokazao spremnost Moskve da pojača pritisak na srpsku delegaciju u vezi sa rješenjem u istočnoj Bosni. Obećanja su stizala i iz Bonna.

¹¹⁸ Resolution 859 (1993.) des Sicherheitsrats der Vereinten Nationen über die Entwicklung des Krieges in Bosnien-Herzegowina, verabschiedet am 24. August 1993. in New York, EA, 7/1994., D. 217- D 219.

¹¹⁹ I. Mišić, Američke trupe u BiH?, Oslobođenje, Broj 12243, 1. septembra/rujna 1993, 1.

Njemački ambasador u Ženevi Jelinek prenio je zajedničku poruku njemačkog i francuskog ministra vanjskih poslova Kinkela i Juppé-a koji su iznudili garanciju od hrvatskog šefa diplomatije Granića da će se tokom dana dozvoliti prolazak konvoji-ma humanitarne pomoći u Mostar te predstavnicima Međunarodnog crvenog križa omogućiti prilaz svim koncentracionim logorima u Hercegovini.¹²⁰

Posrednik D. Owen je posebno bio kritičan prema davanju nada Clintonove administracije bosanskoj Vladi da će dobiti vojnu pomoć. Da bi prisilili bosansku Vladu da prihvati mirovni plan posrednici Owen i Stoltenberg su u julu 1993. godine upozoravali da će se UN povući ukoliko Bošnjaci ne prihvate plan podjele zemlje. Na ženevskim pregovorima Owen je javno prijetio predsjedniku Izetbegoviću da, ukoliko nastave da se bore, Bošnjaci neće više biti smatrani žrtvom i da će ih svjetska zajednica tretirati na isti način kao i Srbe.¹²¹ Na početku novog kruga ženevskih pregovora kopredsjednici su zahtijevali da prvi jutarnji sastanak bude sa predsjednikom Izetbegovićem, a tema razgovora je bila konstrukcija samog pregovarjanja. Nakon što su kopredsjednici upoznati sa odlukama proširenog sastava Skupštine RBiH, izbio je verbalni sukob kada je Owen rekao: "Vi gospodine predsjedniče, zahtijevate kao da ste dobili rat. Moram vas podsjetiti da ste vi rat izgubili." U toku pregovora Owen je nastavio pritisak na Bošnjake i Hrvate da potpišu mirovni plan, upozoravajući ih da postoji stvarna opasnost jer bi Srbi mogli podijeliti zemlju na dva dijela. Owen je pred sam nastavak pregovora izjavio "da se boji da bi zaraćene strane mogle propustiti šansu da se 17 mjeseci star sukob prekina na ovim pregovorima." On je dalje izjavio da nema mnogo prostora za pregovore i upozorio da je alternativa pregovorima nastavak rata.¹²²

Predsjednik Predsjedništva RBiH A. Izetbegović sastao se 3. septembra 1993. u Istanbulu sa turskim ministrom spoljnih poslova Sulejmanom Demirelom. Na sastanku je razmatrana aktualna situacija u zemlji nakon neuspjeha pregovora u Ženevi. Istaknuto je da delegacija RBiH stoji na raspolaganju kopredsjednicima i ostalim stranama za razgovore, te da se radi o minimalnim zahtjevima od svega 4% teritorija i o izlazu na Jadran.¹²³

Da bi spriječile svako dalje pogoršanje situacije u Bosni i Hercegovini, SAD su ponovo nastupile aktivnije. Predsjednik SAD Bill Clinton je u izjavi od 2. septembra 1993. godine upozorio da zračni napadi snaga NATO-a protiv srpskih ciljeva ostaju i dalje "vrlo živa" mogućnost ukoliko bi se nastavili napadi na snage bh. Vlade. On je precizirao da – dok su pregovori u Ženevi u prekidu – ukoliko dođe do ometanja

¹²⁰ Malo nade za optimizam, Oslobođenje, Broj 12243, 1. septembra/rujna 1993, 1.

¹²¹ Norman Cigar, Genocid u Bosni..., 186-187.

¹²² Upozorenje lorda Owena. Srbi mogu podijeliti BiH, Oslobođenje, Broj 16243, 1. septembra/rujna 1993, 1.

¹²³ O Ženevi na Bosforu, Oslobođenje, Broj 16246, 4. septembar 1993, 1.

humanitarne akcije, napada na zaštićena područja i nastavljanja bombardiranja Sarajeva, vojna opcija NATO-a bila veoma aktualna. I u sjedištu EZ izraženo je nezadovoljstvo zbog prekida mirovnih pregovora i upozorene su strane u pregovorima da opcija o vazдушnim napadima još stoji otvorena. Od svih strana je zahtijevano da osiguraju da humanitarni konvoji prolaze bez ikakvih problema, te da se suzdrže od akcija koje bi vodile ka obnovi sukoba. Na kraju su se sve strane podsjećale da je odluka NATO-a o vazдушnim napadima još uvijek aktualna i da ona podrazumijeva zaštitu sigurnosnih zona, te zaštitu slobode kretanja svih humanitarnih konvoja.¹²⁴

Predsjednik Predsjedništva RBiH Alija Izetbegović je prilikom posjete bazi NATO-a 3. septembra 1993. najavio nastavak pregovora koji su se trebali voditi u New Yorku, da bi Vijeće sigurnosti moglo biti direktno angažirano. Zahtijevao je trenutni prekid neprijateljstava, te da mirovni sporazum mora biti garantiran od Savjeta sigurnosti UN i SAD. U susretu sa generalnim sekretarom UN B. B. Ghalijem, predsjednik Izetbegović je naglasio da bez teritorijalnih ustupaka obje druge strane neće biti potpisivanja sporazuma. Narednog dana na sjednici Vijeća sigurnosti UN predsjednik A. Izetbegović je veleposlanicima uputio jasnu poruku: "Odbranite nas, ili nam dopustite da se branimo sami."¹²⁵ Istovremeno je od Vijeća sigurnosti UN tražio da autorizuje zračne napade NATO-a, prekine obruč oko Sarajeva i omogući dostavu humanitarne pomoći ugroženom stanovništvu ili ispita odluku o ukidanju embarga na oružje Bosni i Hercegovini.¹²⁶

Sedmog septembra 1993. predsjednik Izetbegović obratio se u New Yorku članovima Vijeća sigurnosti UN, i predočio stavove zvanične bh. politike povodom događaja u zemlji, prekidu ženevskih pregovora i njihovom eventualnom nastavku. Za vrijeme boravka u New Yorku A. Izetbegović se susreo sa britanskim ambasadorom u UN Davidom Haneyom, iznoseći mu niz primjedbi, posebno naglašavajući da Velika Britanija kroz istupanje svojih najviših predstavnika i samog medijatora D. Owena istrajava na podjeli Bosne i Hercegovine, priznajući argument sile a ne obratno. Glavne zamjerke na plan predsjednik A. Izetbegović je iznio u pismu američkoj veleposlanici M. Albright, koja je taj mjesec predsjedala Vijećem sigurnosti UN. U njemu je navedeno kako se u Izvještaju Owena i Stoltenberga ne daje prava slika o uzroku i prirodi rata u Bosni i Hercegovini. Složena nacionalna struktura i povijesna pozadina nisu bitni uzroci rata ... uzrok rata je agresija izvana...¹²⁷

Po odredbama Owen-Stoltenbergovog plana teritorij koji je trebao pripasti Vladi BiH nije nigdje imao izlaz na more. Plan je podupirao korištenje srpskog dinara i hrvatske kune, ali se nigdje nije spominjala centralna banka. Ta je opcija nagovještavala

¹²⁴ I. Mišić, Clinton prijeti zračnim napadima, Oslobođenje, broj 16246, 4. septembra/rujna 1993, 1.

¹²⁵ C. Hodge, Velika Britanija i Balkan..., 162.

¹²⁶ EA, 19/93, Z. 213

¹²⁷ Do pregovora uz pritisak, Oslobođenje, Broj 16250, 8. septembra/rujna 1993, 1.

potpunu podjelu, a vjerovatno na kraju i potpuno otcjepljenje. Njemačka i Nizozemska su odbijale da prihvate plan, a Hans van den Broek je javno optuživao kopredsjednike za provedbu strategije kapitulantstva pred Srbima i za legalizaciju agresije. Međutim, u Evropi nije bilo znakova spremnosti međunarodne zajednice da ponudi hiljade vojnika za provedbu i osiguranje trostrane nacionalne podjele Bosne i Hercegovine.¹²⁸

Predsjednik Predsjedništva RBiH A. Izetbegović se 9. septembra 1993. u New Yorku susreo sa generalnim sekretarom UN B. B. Ghalijem. Glavna tema razgovora su bili rezultati ženevskih pregovora, kao i pretpostavke za njihov nastavak i uspješno okončanje. Predsjednik Izetbegović je istakao da Vlada BiH ne može prihvatiti ništa manje od onog što je zahtijevala u Ženevi 31. avgusta i 1. septembra, a to su izlaz na more i dijelovi teritorije u Podrinju i Bosanskoj Krajini, koji su prije rata bili naseljeni većinom bošnjačkim stanovništvom, nad kojim su u tim područjima izvršeni najsvirepiji masakri i progoni, kako bi se "etničkim čišćenjem", odnosno genocidom, promijenila totalno njihova demografska struktura. Generalni sekretar je izrazio razumijevanje za ove zahtjeve, podvukavši da Vlada RBiH i njena delegacija treba da bez ikakvih pritisaka odluči šta je za njih prihvatljivo, a šta nije.¹²⁹

Na sastanku ministara spoljnih poslova EZ koji se održao u zamku "Alden Bizen" u sjevernoj Belgiji, kopredsjednik mirovne konfrenције o bivšoj Jugoslaviji D. Owen je podnio izvještaj o prekinutim pregovorima za okončanje rata. Ministri su željeli pojačati pritisak na Hrvate da zaustave žestoke napade na Bošnjake, posebno u svjetlu nedavnih saznanja o brutalnosti prema bošnjačkim zarobljenicima. Ministri EZ su insistirali da se nastave mirovni pregovori u Ženevi, koji su prekinuti 1. septembra. Izvršen je pritisak na Hrvate da daju bošnjačkim regijama izlaz na Jadran u Neumu. Na ovom sastanku Njemačka je bila protiv sankcija EZ Hrvatskoj, a kao razlog je navedena činjenica da bi Hrvati mogli protjerati oko milion bošnjačkih izbjeglica iz njihove države, i da bi ta rijeka onda mogla nagrnuti u Njemačku.¹³⁰

Generalni sekretar NATO-a Manfred Wörner prigovorio je Zapadu da je zatajio u svojim posredničkim naporima u bivšoj Jugoslaviji. Vladama evropskih zemalja je nedostajala ne samo politička volja, nego i spremnost na ograničenu vojnu intervenciju. Zapad se ogriješio ne samo o principe NATO-a nego i o sopstvene nacionalne interese. On se izričito zalagao za tijesnu saradnju NATO-a i UN-a.¹³¹

¹²⁸ C. Hodge, *Velika Britanija i Balkan...*, 161-162.

¹²⁹ Predsjednik Predsjedništva BiH razgovarao sa Generalnim sekretarom UN. Pospješiti mirovni proces. *Oslobođenje*, Broj 16253, 11. septembra/rujna 1993, 1.

¹³⁰ Ministri spoljnih poslova EZ. Povećati pritisak na Hrvate, *Oslobođenje*, Broj 16253, 11. septembra/rujna 1993, 1.

¹³¹ Manfred Wörner – Zapad zatajio u posredničkim naporima, *Oslobođenje*, Broj 16253, 11. septembra/rujna 1993, 1.

Predsjednik Predsjedništva RBiH A. Izetbegović je 10. septembra posjetio Saudijsku Arabiju. Od početka konflikta Saudijska Arabija je tražila da se skine embargo na uvoz oružja za vladu BiH, a dodijelila je i finansijsku pomoć od 160 miliona dolara.¹³²

U danima u kojima su politički vrhovi SAD pokušavali da definiraju svoj odnos prema učešću američkih oružanih snaga u združenim operacijama u okviru međunarodnih snaga, u središtu pažnje su bila principijelna pitanja o eventualnom učešću američkih snaga u provođenju mirovnog plana u BiH. U odgovoru na ta pitanja koja je uputio članovima senatskog Komiteta za armijske poslove trenutni komandant NATO-a i budući načelnik zajedničkog generalštaba oružanih snaga SAD general John Shalikashvili se odlučno založio da SAD odvoje 25.000 vojnika za provođenje mirovnog sporazuma kada on bude postignut. On je smatrao da postoje veliki izgledi za uspjeh mirovne misije u BiH. Za razliku od prethodnika Colina Powella i nekih drugih američkih i zapadnoevrpskih generala i vojnih eksperata, on je bio uvjeren da bi svaka akcija koja bi bila dogovorena protiv srpskih vojnih snaga bila izvedena brzo, bez većih gubitaka i vrlo uspješno. On je u senatorskom Komitetu za armijske poslove rekao da je na Zapadu srpska vojna moć precijenjena. General Shalikashvili je u velikoj mjeri podržavao stavove predsjednika Clintona oko učešća američkih trupa u vojnim operacijama međunarodnih mirovnih snaga na osnovu odluke UN i posebno u pogledu spremnosti SAD za učešće u provođenju mirovnog aranžmana za BiH.¹³³

Prva garnitura saradnika predsjednika Billa Clintona – ministar W. Christopher, sekretar za odbranu Les Aspin, savjetnik za nacionalnu sigurnost Antony Lend, stalni predstavnik SAD u UN Madeleine Albright i načelnik Zajedničkog štaba Colin Powell, susrela se na Capitol Hillu sa vodećim kongresmenima i senatorima, pripremajući teren za odlučivanje u oba kongresna doma o slanju trupa SAD u Bosnu i Hercegovinu. General Powell, koji je napuštao mjesto načelnika generalštaba Oružanih snaga SAD, izjavio je nakon sastanka da ukoliko misija bude dobro shvaćena, ako je jasno određen njen kraj, ako se jasno zna koliko dugo treba da se ostane u njoj, ako bude postojalo osjećanje da svi učesnici podnose iste žrtve, te ako se stvar na pravi način predstavi američkom narodu, uvjeren je da će Amerikanci to razumjeti.¹³⁴

Dvadesetog septembra 1993. godine Britanska Kraljevska mornarica ugostila je pregovaračke strane iz Bosne i Hercegovine, kao i predsjednike Hrvatske, Crne Gore i Srbije. Sastanak je održan na britanskom nosaču aviona "The Invincible", koji je kružio Jadranom. Nakon sastanka ministar spoljnih poslova RBiH Haris Silajdžić je izjavio da je dogovoreno o izlazu za Bošnjake na Jadran. Oni su trebali dobiti na

¹³² Oslobođenje, broj 16253, 11. septembra/rujna 1993, 1.

¹³³ Džon Šalikašvili o američkom učešću u združenim snagama. Za brzu i uspješnu akciju, Oslobođenje, Broj 16267, 24. septembra/rujna 1993, 1.

¹³⁴ Vlada SAD testira raspoloženje Kongresa. Vojna podrška dogovorenom miru, Oslobođenje, Broj 16268, 25. septembra/rujna 1993, 1.

99 godina korištenje slobodne trgovačke zone u luci Ploče, a Srbi i Hrvati su trebali učiniti i teritorijalne ustupke.¹³⁵

Dvadeset prvog septembra 1993. godine počelo je tromjesečno zasjedanje Generalne skupštine UN. Predsjednik SAD Bill Clinton je na konferenciji za štampu održanoj 27. septembra naveo uvjete za učešće SAD mirovnim trupama u Bosni i Hercegovini. Između ostalog bila je potrebna jasna definicija zadatka, komande i kontrole trupa, jasan termin operacije, kao i jasna strategija i troškovi operacije.¹³⁶

Posrednici mirovne konferencije u Ženevi T. Stoltenberg i lord D. Owen su 22. septembra 1993. godine vodili razgovore u glavnom sjedištu NATO-a o mirovnoj misiji u Bosni i Hercegovini. Oba posrednika su se složila da samo NATO može iznuditi mir. Generalni sekretar NATO-a je podvukao spremnost saveza da nakon sporazuma o miru stavi na raspolaganje vojnike pod mandatom UN, naglašavajući da će NATO uputiti trupe u BiH samo pod jasnim mandatom i jasnim nalogom, te na ograničen vremenski rok.¹³⁷

Na konferenciji za medije održanoj 28. septembra 1993. članovi Inicijativnog odbora Svebošnjačkog sabora predložili su rezultate tajnog glasanja o tome da li treba prihvatiti najnoviju verziju ženevskih dokumenata. Predsjedavajući Sabora dr Enes Duraković je saopćio sljedeće rezultate: za prihvatanje dokumenata glasala su 53 sabornika (15,18%), protiv je bilo 78 (22,36%) a 218 sabornika (62,46%) izjasnilo se za prihvatanje ženevskih dokumenata, uz uvjet vraćanja silom okupiranih teritorija na kojima je bošnjačko stanovništvo bilo većinsko.¹³⁸

Dvadeset osmog septembra 1993. godine u Sarajevu je započelo zasjedanje Skupštine Republike Bosne i Hercegovine, na kojem je razmatran Ženevski mirovni plan i personalne promjene u Predsjedništvu. Uvodno izlaganje za raspravu o mirovnom planu podnio je predsjednik A. Izetbegović, u kojem je iznio osnovne elemente plana, kritički osvrt na taj dokument i njegovo lično viđenje onog što se nudi. Nakon dvodnevno zasjedanja Skupštine Bosne i Hercegovine obznanjeni su rezultati glasanja poslanika. Na konferenciji za medije predsjednik Skupštine Miro Lazović je saopćio da je Skupština RBiH, uvažavajući stavove Bošnjačkog sabora, političkih stranaka i pokreta, udruženja građana i mišljenja poslanika, donijela nekoliko odluka i stavova. Izjašnjavajući se o ponuđenom ugovoru ženevskih dokumenata, 58 poslanika je glasalo za potpisivanje, uz uvjet povratka

¹³⁵ EA, 19/93, Z. 235.

¹³⁶ EA, 20/93, Z. 229-230

¹³⁷ Ibidem, Z. 234

¹³⁸ Svebošnjački sabor donio odluku – Vraćanje otegotog pa potpis, Oslobođenje, broj 162272, 29. septembra/rujna 1993, 1. Na kraju zasjedanja Svebošnjačkog sabora aklamacijom je usvojena izjava kojom je muslimanskom narodu vraćeno historijsko ime Bošnjaci, kao oznaka nacionalnog identiteta.

teritorija okupiranih silom. Skupština RBiH, uzimajući u obzir zahtjeve hrvatskog i bošnjačkog naroda Bosanske Posavine te Katoličke crkve tražila je od državne delegacije da to pitanje postavi na dnevni red mirovnog procesa. Skupština je uputila protest parlamentima Francuske, Velike Britanije i Ruske Federacije zbog pristranosti vlada ovih zemalja u cjelokupnom toku mirovnih pregovora u Ženevi. Na inicijativu poslanika Skupštine donijeta je odluka da se uskrati povjerenje dotadašnjem članu Predsjedništva RBiH Fikretu Abdiću. Razlog za takvu odluku je bio njegov pokušaj podjele Bosne i Hercegovine.¹³⁹ U krugu stranih novinara koji su pratili ovo zasjedanje vladalo je mišljenje da će odluke bh. Parlamenta u Washingtonu biti primljene sa odobravanjem.¹⁴⁰

Evropljani su smatrali da su Srbi dobili rat u Bosni i Hercegovini i da je postojeće stanje trebalo legalizirati. Francuska i Velika Britanija, koje su osiguravale najveće kontingente u UNPROFOR-u, odlučno su se usprotivile svim mjerama koje bi mogle izazvati napad na njih, zahtijevajući njihovo povlačenje zajedno sa humanitarnim organizacijama, koristeći prisustvo svojih mirovnih snaga kao instrument za donošenje političkih odluka. Amerikanci su bili prisiljeni na politiku pomaganja bosanskim vlastima radi uspostave vojne ravnoteže skidanjem embarga na oružje i upotrebom zračnih snaga za zaustavljanje srpske agresije i odbranu zaštićenih zona.¹⁴¹

Generalna skupština UN je 29. septembra 1993. godine nastavila rad. Na plenarnoj sjednici njemački ministar spoljnih poslova Klaus Kinkel je tražio veće angažiranje međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini, tvrdeći da je rat u njoj jedna od najdepresivnijih epizoda tadašnjeg vremena. On je izjavio da je izvršena agresija praćena genocidom i da je to prvi primjer od Drugog svjetskog rata da se u Evropi nasilno mijenjaju granice. Nakon njega, francuski ministar Alain Juppé je rekao da njegova zemlja nije štedjela truda da se zaustavi konflikt u bivšoj Jugoslaviji. Ona je, po njegovim

¹³⁹ "Da" uz vraćanje otetog, Oslobođenje, broj 16273, 30. septembar 1993, 1.; EA, 19/93, Z. 219.

¹⁴⁰ Čarls Redman, specijalni američki izaslanik: Demokracija u akciji, Muhamed Dževad Saješ Zarki, Mrlja srama na evropskom licu, Oslobođenje, Broj 16243, 30. septembra/rujna 1993, 3. Komentirajući njegove odluke specijalni američki izaslanik Charles Redman je izjavio: "Ova odluka je indikacija da ženevski paket nije prihvatljiv. Ono što je ohrabrujuće je to da su svi ljudi sa kojima sam ovdje razgovarao, uključujući predsjednika Izetbegovića, raspoloženi za nastavak razgovora... Svi žele da se dođe do mira, ali to podrazumijeva rješenje koje može da funkcioniše. Iznoseći svoje utiske sa zasjedanja bh. Parlamenta izaslanik Redman je rekao da je to "demokracija u akciji." Muhamed Dževad Saješ Zarki, ambasador Irana u Bosni i Hercegovini, ocijenio je donijetu odluku Parlamenta pravednom, jer je predloženi plan loš. Dok su gradovi u opsadi i pod vatrom, narod se tjera da potpiše ugovor o miru. "Odluke ove vrste se mogu donositi samo u slobodnoj atmosferi, a ne na ovaj način. Tragedija Bosne je mrlja srama koja se prosula po evropskim narodima. Mi se divimo bosanskom narodu koji se praznih ruku drži već 15 mjeseci, noseći se sa do zuba naoružanim neprijateljem. Ja se nadam da će uspjeti i da će im Svevišnji pomoći" – izjavio je na kraju iranski ambasador.

¹⁴¹ Peter Calvocoressi, Svjetska politika nakon 1945., Globus, Zagreb 2003., 345.

rječima, inicirala najviše rezolucija Vijeća sigurnosti UN, usmjerenih na obeshrabrenje i kažnjavanje politike agresije.¹⁴²

Vijeće NATO-a je istoga dana odobrilo privremene planove za vojno angažiranje 50.000 vojnika u Bosni i Hercegovini. Akcija o kojoj je konačnu odluku trebao donijeti generalni sekretar UN B. B. Ghali trebala je biti ograničena na 2 godine. Polovina vojnih snaga koje su činile trupe UN trebala je djelovati i silom, protiv kršenja međunarodnog mirovnog plana. Prema izjavi generalnog sekretara NATO-a M. Wörnera s obzirom da od saveza traženi zahtjevi nisu bili ispunjeni, on nije dobio odobrenje za provođenje mirovnog plana.¹⁴³ U osmom danu 48. redovnog zasjedanja Generalne skupštine UN 7. oktobra 1993. Predsjednik R BiH A. Izetbegović je u govoru koji je održao kritikovao intervenciju međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini koja je bila obilježena nizom neispunjenih obećanja. Konstatirao je da polusrčanost trenutnih akcija UN i konfuzija, koja je stvorila duboku moralnu prazninu, može u historiji vrijediti kao principijelni instrument kod razaranja Bosne i Hercegovine. UN ne mogu nastaviti dosadašnju politiku, koja ih čini saučesnikom uništenja bosanskog naroda. Posljednji u Ženevi dogovoreni tzv Mirovni plan predsjednik R BiH A. Izetbegović je označio nepravедnim, utemeljenim u historijski propalom konceptu etničke podjele i aparthejda.¹⁴⁴ Nakon govora u UN predsjednik Izetbegović je imao kratke susrete sa američkim ambasadorom u BiH Viktorom Jakovićem i posebnim izaslanikom SAD na ženevskim pregovorima Charlesom Redmanom, na kojima je dodirnuo pitanje davanja čvrstih garancija i slanja trupa SAD u Bosnu i Hercegovinu radi implementacije mirovnog ugovora. Na konferenciji za štampu bilo je riječi o inicijativi Organizacije islamske konferencije da se obnovi rad Londonske konferencije o bivšoj Jugoslaviji, koja bi ponovo razmotrila sve nerealizirane rezolucije o Bosni i Hercegovini. Također je bilo govora i o selektivnom ukidanju embarga na uvoz naoružanja. Predsjednik Izetbegović je izjavio da je takva mogućnost za BiH uvijek aktualna, potrebna i dobrodošla i ona ne isključuje rješenje da se preferiraju pregovori a ne ratovanje.¹⁴⁵

Odnosi Hrvatske i R BiH su stupili u novu fazu. Na sastanku Savjeta Evrope u Beču osmog i devetog oktobra 1993. godine, predsjednici Hrvatske Franjo Tuđman i R BiH

¹⁴² Klaus Kinkel o ratu u BiH. Najdepresivnija epizoda našeg vremena, Oslobođenje, Broj 16273, 30. septembra/rujna 1993,1.

¹⁴³ EA, 20/93, Z. 234.

¹⁴⁴ EA, 21/93, Z. 244.

¹⁴⁵ Izetbegovićeva konferencija za štampu u Njujorku. Povratak Londonu. Oslobođenje, broj 16281, 9. X 1993, 1. Na kraju upitan da li će biti zadovoljan mirovnim planom po kome BiH dobiva više teritorija odgovorio je: "Nikada nećemo biti zadovoljni tim nametnutim i nepravедnim planom. Ali, to ne znači da on neće biti prihvaćen. Jednostavno, jer je u odsustvu drugih konstruktivnih rješenja i ravnodušnosti međunarodne zajednice to izgleda jedina alternative ratu i daljem stradanju bosanskog naroda. I drugo – dodao je Izetbegović – opet naglašavamo, ne može biti potpunog prihvatanja mirovnog plana, dok se ne vrate silom osvojene teritorije i otvori process povratka izbjeglica u svoje domove.

Alija Izetbegović su pozvali EZ da nadgleda stanje odnosa između A RBiH i HVO i NATO savez da provede eventualni sporazum između dvije strane. Pregovorima je prisustvovao i belgijski ministar spoljnih poslova Willi Class, čija je zemlja predsjedala EU i šef turske diplomatije Hikmet Çetin, koji je posredovao u pregovorima. Predsjednici A. Izetbegović i F. Tuđman su se izjasnili da su za ideju da NATO snage preuzmu ulogu snaga UN u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. Postignut je i dogovor da će o konačnom teritorijalnom rješenju raspravljati arbitražna komisija a njegovu implementaciju će pratiti snage NATO-a. Obe delegacije su se složile da zajedničke radne grupe nastave rad i da pozovu predstavnike EZ i Turske da im se pridruže.¹⁴⁶ Hrvatski ministar spoljnih poslova Mate Granić pokušao je u razgovoru sa predsjednikom Vlade RBiH Harisom Silajdžićem da pronade mogućnost za razrješenje konflikta između HVO i ABiH. Nakon razgovora ministar Granić je dao izjavu da je dogovoreno dugotrajno primirje i da humanitarni konvoji mogu stići do ugroženog stanovništva. On se zahvalio ministru spoljnih poslova Turske Hikmetu Çetinu za njegovo posredovanje i učešće na razgovorima u Sarajevu.¹⁴⁷ Hrvatska je još uvijek vodila dvije politike – tajnu sa Srbima i svoje formalno savezništvo sa Bošnjacima. Prva je omogućila da zajedno sa Srbima kroji sudbinu Bošnjacima, ali je uvijek bila slabiji partner u tom savezu. Drugu su podržavale SAD, što je najviše utjecalo na promjenu savezništva.¹⁴⁸

Na sastanku Vijeća Evrope u Bruxellesu 29. oktobra 1993. godine usvojena je izjava o bivšoj Jugoslaviji i o mjerama za unapređenje humanitarne pomoći za Bosnu i Hercegovinu. Vijeće je sa zabrinutošću konstatiralo da je pregovarački proces u bivšoj Jugoslaviji stagnirao te je apelirao na sve strane da neodložno prihvate mirovne pregovore da bi se postigao pravedan i dugotrajan mir. On je zahtijevao da se suzdrži od svih neprijateljskih djelovanja, osuđujući od hrvatskih oružanih snaga počinjene zločine u Stupnom Dolu. Savjet je posebno izrazio svoju zabrinutost pogoršanjem humanitarne situacije u Bosni i Hercegovini, osuđujući najoštrije usmjerene napade na konvoje koji su uzrokovali više žrtava među personalom i prisilili UN da obustave dostavu humanitarne pomoći za srednju Bosnu.¹⁴⁹ Uskoro je pokrenuta i njemačko-francuska inicijativa, koja je zbog početka zime trebala ublažiti patnje stanovništva u Bosni i Hercegovini. Njemački ministar spoljnih poslova Klaus Kinkel je sa francuskim ministrom Alain Juppé-om prezentirao 17. novembra 1993. partnerima iz EZ prijedlog za rješenje problema, koji je 22. novembra trebao biti razmatran od EZ. Glavne tačke ovog prijedloga su bile da je za povećanje humanitarne pomoći stanovništvu Bosne i Hercegovine bilo potrebno povećati finansijska

¹⁴⁶ EA, 22/93, Z. 249; Izetbegović i Tuđman sastali se u Beču. Teritorije na arbitraži, Oslobođenje, Broj 16281, 9. X 1993, 1.

¹⁴⁷ EA, 23/93, Z. 261.

¹⁴⁸ L. Silber - A. Litl, Smrt Jugoslavije..., 338-339.

¹⁴⁹ Bulletin..., 10. November 1993, Nr 99, 1.109.

sredstva međunarodne zajednice, a za to je trebalo pridobiti i islamske zemlje. Sve strane su trebale da se slože sa uspostavom posebno zaštićenih koridora, za snabdijevanje od dalmatinske obale u Bosnu i Hercegovinu i otvaranje aerodrome u Tuzli. Humanitarni konvoji bi bili zaštićeni međunarodnim vojnim snagama. Dva problema su zahtijevala hitno rješenje: prihvatljiv mirovni plan za Bosnu i Hercegovinu uz rješenje spornih teritorijalnih pitanja i međunarodne garancije za njegovu implementaciju. Trebalo je naći *modus vivendi* za oblasti u Hrvatskoj koje su bile zauzete. Tek nakon potpune implementacije sporazuma za Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku moglo je uslijediti postepeno suspendovanje sankcija UN protiv SRJ, a uključenje u međunarodnu privrednu i finansijsku saradnju ako svi problem u bivšoj Jugoslaviji, uključujući Kosovo, Vojvodinu, Sandžak i Krajinu, budu riješeni.¹⁵⁰

Uvidjevši da se humanitarna katastrofa u Bosni i Hercegovini u toku zime ne može spriječiti, Sadako Ogata, visoki komesar za izbjeglice UN je pokrenula inicijativu da se organiziraju pregovori na kojima bi se dogovorilo o hitnoj dostavi humanitarne pomoći ugroženom stanovništvu. Bosanski premijer Haris Silajdžić, lider bosanskih Srba Radovan Karadžić i lider bosanskih Hrvata Mate Boban su 18. novembra 1993. potpisali u Ženevi pred radnom grupom za humanitarna pitanja Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji zajedničku Deklaraciju, koja se sastojala od šest tačaka koje su apsolutno bile neophodne za dostavu humanitarne pomoći. Trebalo je osigurati dostavu humanitarne pomoći tako što će se prekinuti sva neprijateljstva i dozvoliti slobodan i bezuvjetan pristup i korištenje najprometnijih kopnenih puteva, osigurati potpunu i sigurnu slobodu kretanja za sve osoblje UN i međunarodnih humanitarnih organizacija, dozvoliti UNHCR-u i međunarodnom Crvenom križu da odrede, bez postavljanja uvjeta, sadržaj humanitarne pomoći, uključujući prioritetne potrepštine, za zimu i sve materijale, robe, plin i druge vrste goriva koje su neophodne za preživljavanje civilnog stanovništva. Također je trebalo osigurati da sva humanitarna pomoć stigne do civila, kojima je i namjenjena te pustiti na slobodu sve civile nezakonito zatočene po dogovoru i principima međunarodnog Crvenog križa. Na kraju, trebalo je osigurati da sve vojne i civilne administracije na svim nivoima ispune sve prethodne dogovore o poštovanju slobode kretanja i drugih ljudskih prava Ženevske konvencije i drugih međunarodnih humanitarnih zakona i principa koji se mogu primijeniti.¹⁵¹

Ženevski mirovni proces nije doveo do preokreta, a nije se mogla uspostaviti sigurna dostava humanitarne pomoći. Namjera EZ koja je bila usmjerena na dobivanje saglasnosti svih strana na neometanu dostavu humanitarne pomoći, ostala je bez rezultata. Ostale su nedjelotvorne i prijetnje pojedinih funkcionera EZ da će se u

¹⁵⁰ EA, 7/1994, D. 221- D. 222.

¹⁵¹ U Ženevi završen sastanak o dostavi humanitarne pomoći. Deblokada u šest tačaka, Oslobođenje, Broj 16321, 19. XI 1993.

slučaju blokade humanitarnih konvoja upotrijebiti vojna sila. Nastavljeni pregovori 24. novembra su završeni bez rezultata.¹⁵²

Dvadeset drugog novembra 1993. u Luxemburgu je započeo ministarski sastanak Evropske unije (EU, ranije EZ) u cjelini posvećen Bosni i Hercegovini i problemima bivše Jugoslavije. Ministri su se složili da predlože uvjetnu suspenziju sankcija protiv SRJ kao dio mirovne inicijative kako bi se postigao mir na području bivše Jugoslavije. Ministri članica EU su također pozvali lidere BiH, Hrvatske i SRJ, na konferenciju u Ženevi, kako bi se dale konačne garancije za sigurnost prolaska humanitarnih konvoja u Bosni i Hercegovini u toku zime. Nakon završetka sastanka francuski i njemački ministri Juppe i Kinkel su izjavili da ukoliko Srbi pristanu da Bošnjacima ustupe dodatnih tri do četiri posto teritorija i pristanu na povlačenje trupa iz Krajine, svjetska zajednica bi mogla predložiti postepeno ukidanje sankcija protiv SRJ. Po njihovom prijedlogu to bi se razmatralo na sastanku koji bi se zvao "London 2", a održao bi se po principima Londonske konferencije. Međutim, Washington je bio protiv ukidanja sankcija.¹⁵³ Američki državni sekretar W. Christopher je izjavio da sankcije protiv Srbije ne bi trebale biti ukinute prerano, jer su one vrlo korisne u pregovorima o Bosni i Hercegovini. Naglasio je da je osnovni zadatak SAD u bivšoj Jugoslaviji da pomaže humanitarne akcije i ne smatra da je slanje hiljada američkih vojnika u Bosnu od vitalnog interesa SAD, navodeći da su prioritetni interesi ekonomske reforme u SAD, kao i demokratske u Rusiji, jačanje NATO-a, zatim situacija u Aziji i na Bliskom istoku, te pitanje nuklearnog naoružanja.¹⁵⁴

Četvrti susret Savjeta ministara spoljnih poslova učesnika KESS-a održan je 30. 11. i 1. 12. 1993. godine u Rimu. Glavna tačka razmatranja su bila regionalna pitanja. Na sastanku je istaknuto da u Bosni i Hercegovini još uvijek traje rat, motiviran agresivnim nacionalizmom i teritorijalnim osvajanjima, uzrokujući neopisive patnje civilnog stanovništva. Povrede osnovnih ljudskih prava nesmanjeno su trajala a politika i praksa "etničkog čišćenja" se nesmetano dalje sprovodila. Ministri su naglasili da nastojanja međunarodne zajednice za završetak rata moraju biti nastavljena, da bi bilo pronađeno brzo, dugotrajno i pravedno rješenje, na osnovu dogovorenih principa na međunarodnoj Konferenciji o bivšoj Jugoslaviji. Oni su pozdravljali Akcioni program EU, koji je doveo do ponovnog prihvatanja mirovnih pregovora u Ženevi, zahtjevajući od svih strana da se postigne političko rješenje sukoba. Ministri su naglašavali svoju podršku suverenitetu, teritorijalnom integritetu i nezavisnosti RBiH, kao i drugih zemalja u regionu, odbijajući priznavanje svih teritorijalnih osvajanja nasiljem. Posebno su insistirali da se ostvare ranije usvojeni zaključci, koji su se

¹⁵² G. Gustenau, *Südslawische Lage...*, ÖMZ, 2/1994, 167.

¹⁵³ Ministarski sastanak "Dvanaestorice" u Luksemburgu o ukidanju sankcija protiv krnje Jugoslavije. Unija za, Vašington protiv, Oslobođenje, Broj 16325, 23. XI 1993, 1.

¹⁵⁴ Voren Kristofer, Sankcije su korisne u pregovorima, Oslobođenje, Broj 16326, 24. XI, 1.

odnosili na nužnost ponovnog otvaranja aerodroma i stvaranje humanitarnih koridora i sigurnih zona. Naglašeno je da oni, koji su krivi za povrede ljudskih prava, moraju biti pozvani na odgovornost. U vezi sa tim, ministri su pozdravljali početak rada međunarodnog tribunala.¹⁵⁵

Novi krug pregovora u Ženevi je nastavljen 29. novembra i trajao je do 2. decembra 1993. godine, ali nije došlo do napretka u pregovorima. Iako je potpisan sporazum da dostava humanitarne pomoći neće biti ometana, to je s obzirom na dotadašnja iskustva imalo samo deklarativni karakter. U središtu razgovora su bili zahtjevi Vlade RBiH o teritorijalnim ustupcima od hrvatske i srpske strane, kao i status Sarajeva i povezivanje enklava u istočnoj Bosni. Obračajući se ministrima EU predsjednik RBiH A. Izetbegović je izjavio da će bh. Delegacija prihvatiti svaku ponudu mira koja sadrži minimum pravde, a da na nepravdu neće staviti svoj potpis, bez obzira na zimu koja dolazi, ucjene gladi koje se upućuju iz Evrope, i prijetnje udruženih napadača. Prvi zahtjev koji je Vlada BiH zahtijevala se odnosio na efikasnu zaštitu humanitarnih konvoja i koridora za prolaz hrane i lijekova do svih onih kojima su potrebni. Drugi zahtjev se odnosio na vraćanje okupiranih teritorija na kojima je izvršeno "etničko čišćenje", te teritorijalni pristup na more kod Neuma. Naglašeno je da ako Srbija i Hrvatska ne pokažu spremnost da pozitivno odgovore na ove zahtjeve, sankcije prema Srbiji je trebalo pooštriti a prema Hrvatskoj uvesti, te skinuti embargo na uvoz oružja i omogućiti Vladi BiH da brani zemlju i narod, jer se on pretvorio u svoju suprotnost lišavajući napadnutu zemlju prava na samoodbranu i pomažući napadaču. Od međunarodne zajednice je traženo i očekivano da zaštiti članicu OUN, koja je bila žrtva agresije, a zauzvrat, međunarodna zajednica će dobiti u slobodnoj Bosni i Hercegovini demokratsku zemlju u kojoj će biti poštovana ljudska prava i slobode i u kojoj niko neće biti progonjen zbog svoje vjere, nacije ili političkog uvjerenja.¹⁵⁶ Prema izjavi kopredsjednika D. Owena, datoj nakon završetka sastanka, Srbi nisu odbili povratak dijela okupiranih teritorija, a Hrvati izlazak na more, ali niko ništa nije želio potpisati. Ipak, u toku pregovora postignut je izvjestan napredak – postotak od 1/3 teritorija za buduću bosansku republiku niko nije osporio.¹⁵⁷

Na ministarskom sastanku EU u Bruxellesu 11. decembra 1993. zaključeno je da sankcije protiv SRJ ostaju na snazi, ukoliko se ne postigne mirovno rješenje u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. U zajedničkom saopćenju nakon dvodnevnog samita EU

¹⁵⁵ Bulletin..., 13. XII 1993, Nr. 111, 1.234.

¹⁵⁶ Govor Alije Izetbegovića na sastanku sa ministrima Evropske unije, Nećemo staviti potpis na nepravdu, Oslobođenje, Broj 16332, 30. XI 1993, 1.

¹⁵⁷ U diplomatskim krugovima u Ženevi je preovladavalo mišljenje da pozicije bh Vlade jačaju. Američki ambasador Viktor Jakowich je izjavio da je "Ženeva evropska predstava koju Amerika samo posmatra." (Završena još jedna runda ženevskih pregovora. Predah do 15. decembra, Oslobođenje, Broj 16225, 3. XII 1993, 1).

ministri su pozvali na nastavak pregovora u Bruxellesu, naglašavajući da postoje velike prepreke u mirovnim pregovorima jer Srbi ne žele da naprave dodatne teritorijalne ustupke Bošnjacima, koji su nakon podjele BiH po etničkim principima, trebali da dobiju pristup Jadranskom moru. Ministri su podržali zahtjev bosanske vlade za 1/3 teritorija a bilo kakva podjela Sarajeva je morala biti praćena garancijama UN o slobodnom kretanju građana. EU je ponovila svoj prijedlog o postepenom skidanju sankcija protiv Srbije i Crne Gore, ukoliko predstavnici ovih republika zaista pokažu da su zainteresirani za mir u BiH i u Krajini u Hrvatskoj. U međuvremenu će EU zahtijevati da se najstrožije osigura provođenje sankcija, ali su ministri odustali od prijetnje da će pooštriti sankcije ukoliko ne dođe do mirovnog rješenja. Ministri članica EU su također istakli spremnost da učestvuju u nadgledanju provođenja eventualnog sporazuma u BiH zajedno sa UN i NATO-savezom. U saopćenju se također zahtijevalo da se sve strane pridržavaju dogovora o slobodnom kretanju konvoja, koji je ranije postignut u Ženevi.¹⁵⁸

Na sjednici Generalne skupštine OUN 20. decembra 1993. godine u New Yorku, nakon rasprave o zbivanjima u Bosni i Hercegovini usvojena je Rezolucija UN br. 48/88. U njoj je naglašeno da RBiH, kao suverena, nezavisna država i članica UN ima sva prava predviđena u Povelji UN, uključujući i pravo na samoodbranu, kako je predviđeno prema članu 51. Zabrinuti činjenicom da oružana neprijateljstva i napadi protiv RBiH traju i dalje i da usvojene rezolucije još uvijek nisu provedene, osuđen je nastavak neprijateljstava od bosanskohercegovačkih Srba, posebno politika "etničkog čišćenja", kao i napadačka djelovanja koja su od ekstremnih vojnih elemenata bosanskih Hrvata počinjena protiv RBiH. U naglašavanju svoje odlučnosti UN su istakle svoj cilj da RBiH očuva svoju nezavisnost, jedinstvo i teritorijalnu nepovredivost, a da se ne prihvataju osvajanja oblasti primjenom nasilja i praksom "etničkog čišćenja."¹⁵⁹ Podržan je i zahtjev RBiH za skidanje embarga na uvoz oružja. Sto devet članica UN, među kojima su bile i SAD, glasale su za taj zahtjev, koji je bio dio jedne obimne rezolucije predstavljene u 30 tačaka. Pedeset sedam država, među kojima su bile članice EU, Kina, Rusija, Kanada i Indija su bile suzdržane. Za Vijeće sigurnosti, koje je uvelo embargo na isporuku oružja u bivšu SFRJ odluka Generalne skupštine nije bila obavezujuća.¹⁶⁰

Kako bi preduhitрили vojnu intervenciju, britanski ministri su se koristili brojnim sredstvima i smicalicama tvrdeći da se britanska javnost i stanje duha u Parlamentu protive vojnoj opciji. Širile su se pogrešne informacije i glasine, koje su iskrivljavale

¹⁵⁸ Ministarski sastanak EU u Briselu, Oslobođenje, Broj 16344, 12. XII 1993, 1. Humanitarni konvoji su suspendirani u BiH od 25. oktobra, kada je jedan danski vozač kamiona iz konvoja ubijen.

¹⁵⁹ EA 7/1994, D. 222-D.226.

¹⁶⁰ EA, 2/94, Z. 11.

stavove i mišljenja vojnih stručnjaka, kao i glavnih svjetskih sila.¹⁶¹ Dok su zemlje članice EU uglavnom podržavale mirovni proces i embargo na isporuku oružja, Velika Britanija je bila jedina zemlja koja se dosljedno protivila vojnoj intervenciji, zalažući se za skup političkih mjera koje su pridonosile produbljivanju rata i učvršćivanju srpskih teritorijalnih osvajanja. Na kraju 1993. došlo je do potpune fragmentacije u institucionalnom odlučivanju, što je nepovoljno utjecalo na odnose Ujedinjenih nacija i NATO saveza, dovodeći u pitanje ulogu NATO-a u novom svjetskom poretku po završetku Hladnog rata.¹⁶² Krajem decembra 1993. Vlada R BiH je obavijestila Vladu Velike Britanije da je odlučila da neće povesti pravni postupak protiv nje kod Međunarodnog suda pravde. U skladu sa ovom odlukom, dvije vlade su se smatrale obaveznim, da postignu skoro političko rješenje putem pregovora. U tom kontekstu one su ponovo potvrđivale svoju podršku inicijativi Evropske unije, koja se trebala razmatrati na sastanku u Bruxellesu. One su osuđivale sva neprijateljska djelovanja koja vrše susjedne zemlje i podržavale trenutnu obustavu neprijateljstava na tlu cijele Republike Bosne i Hercegovine. Vlada Velike Britanije se obavezala da će dati veliki doprinos zajedničkoj akciji Evropske unije za podršku u dostavljanju humanitarne pomoći.¹⁶³

Zvanična korekcija prijedloga mapa razgraničenja je učinjena na ministarskom sastanku članica Evropske unije, održanom 22. decembra 1993. godine, na kojem je zaključeno da republika sa većinskim bošnjačkim stanovništvom obuhvata 33,33%, sa većinskim hrvatskim stanovništvom 17,50%, a oko 49,17% sa većinskim srpskim stanovništvom. Nakon ovih korekcija problemi teritorijalnog razgraničenja su reducirani samo na kvalitet, odnosno definiranje granica republika prema kvantitativnom učešću svake od njih u ukupnoj teritoriji BiH. Međutim, ni nakon nastavka pregovora nije postignuta saglasnost oko petnaest spornih područja, tako da se u okviru Owen-Stoltenbergovog plana nije zvanično ni pojavio finalni prijedlog razgraničenja prema kvantitativnim omjerima sa ministarskog sastanka Evropske unije u Bruxellesu.¹⁶⁴ Na ovom sastanku dogovoreno je održavanje primirja u Bosni i Hercegovini za vrijeme božićnih praznika, kao i početak novog kruga pregovora u januaru 1994. godine.¹⁶⁵

¹⁶¹ C. Hodge, *Velika Britanija i Balkan...*, 174.

¹⁶² *Ibidem*, 175.

¹⁶³ Zajednička izjava Vlade RBiH i Velike Britanije, rješenje u pregovorima, Oslobođenje, Broj 16355, 23. XII 1993, 1.

¹⁶⁴ Kasim Begić, *Bosna i Hercegovina...*, 160.

¹⁶⁵ EA, 2/94, Z. 11..

Zijad Šehić

Republic of Bosnia and Herzegovina and international diplomacy in 1993**Summary**

During 1993 two options of Bosnia and Herzegovina's future became distinctively apparent. On one side was the policy of destruction of its state structure, and on the other were the efforts to preserve it. The reactions of the international community on the military and political events in Bosnia and Herzegovina were reduced to verbal threats and the delivery of humanitarian aid. While Milošević and Tuđman acquiescently worked on the annihilation of its historical being and definitive realisation of their state projects, the United States carefully, step by step, began achieving their own goals. The key moment for the conservation of the state structure of Bosnia and Herzegovina was encapsulated in the message of the G7 member states, which made clear that the plans of Milošević and Tuđman would not be accepted. This strengthened the position of pro-Bosnian forces and a plan to protect its state structure was profiled through its official state institutions.

Europeans considered that the Serbs won the war in Bosnia and Herzegovina and that the present status should be legalized. France and Great Britain, who provided the largest contingents to UNPROFOR, were determined to oppose all measures which could cause attack on them, demanding their withdrawal together with the humanitarian organizations, using their presence as an instrument for passing of political decisions. The United States conducted a policy of helping the Bosnian government to establish a military balance through the breaking of the arms embargo and using air force to stop the Serb aggression and defend the protected zones.